عەقیدەی ابی زرعە
و ابی حاتم الرازیین
کورتە لێدوان لەوبڕگانەی کە لە شەرحی
عەقیدەکەی سوفیاندا باسنەکرابوو
نووسینی
مامۆستا ئوسامە تەوحیدی
شارەزووری

شیکردنەوەی عەقیدەی

ابی زرعە و ابی حاتم الرازیین

(کورتە لێدوان لەو بڕگانەی کە لە شەرح ـی عەقیدەکەی سوفیان ـدا باسنەکرابوو)

نووسینی

مامۆستا ئوسامە تەوحیدی (شارەزووری)

عفا اللە عنە

مناصري

الدولة الإسلامية

خلافةٌ على مِنهاج النُّبوَّة

ـ ١٤٤٦هـ ـ

پێرستی بابەتەکان

الحمد للّه رب العالمين, وصلى اللّه وسلم وبارك على نبينا محمد وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين. أما بعد :

به یارمەت ـی اللّه دەستدەکەین به پوخته شەرحێ بـۆ عەقیـدەی ابی زرعه و ابی حاتم الرازیین , کورته لێدوان لەو بڕگانەی که له شەرح ـی عەقیدەکەی سوفیان ـدا باسنەکرابوو .

ئیمـام ـی أبو زرعة الرازي سید الحفاظ (عبيد اللّه ـی کوڕی عبد الكريم ـی کوڕی يزيد بن فروخ فەرموودەناس ـی الري , هەر به منداڵی دەست ـی کردووه به گەڕان بەدوای زانست ڕۆشتووه بۆ حیجاز وشـام و ومصر والعراق وجەزيرة وخراسان).

عبد اللّه ـی کوڕی ئیمام أحمد بن حنبل ـدەفەرموویێت بیستم له باوکم ئەیفەرموو کەسم نەبینیوه وەکـ ابی زرعه حفظ (لەبەرکردن ـی هەبێت)

ئیمام ـی إسحاق بن راهويه دەیفەرموو (كل حديث لا يعرفه أبو زرعة الرازي، فليس له أصل) . هەر فەرموودەیەکـ ابو زرعه ـی الرازی نەیزانێت ئەوا ئەو فەرموودەیه ئەصـڵ ـی نییه (واتا ابو زرعه ئاگاداربووه وعالم بوه به هەموو فەرموودەیەکی صەحیح)

محمد بن يحيى ئەیفەرموو (لا يزال المسلمون بخير ما أبقى اللّه لهم مثل أبي زرعة)

به بەردەوام ـی موسڵمانان له خێر وچاکەدان تا کەسانی وەکـ ابو زرعه بمێنێت.

ئەم ئیمامـ ـە بەڕێزە لە 264 هیجری کۆچـی ـدوای کردووە لە دایکبونیشی لە200 ـی هیجری و ئیمام ـی الذهبی ئەفەرمووێت 201 تا 203 ئەو نزیکانە لە دایکبووە لە شاری الری.

ئیمام ـی أبو حاتم الرازي رحمه اللّه

أبو حاتم محمد بن إدريس بن المنذر الرازي شێخ ـی فەرموودەناسەکان و زانای حافظ لە ساڵی 195 لەدایـکبووە لەساڵی 277 هیجری وەفاتی کردووە.

عبد الرحمن بن أبي حاتم ئەفەرمووێت بیستم لە موسى بن إسحاق القاضي پێی وتم (**ما رأيت أحفظ من والدك**) کەسـم نەبینیوە وەکـ باوکت حافظ بێت.

الخليلي ـدەفەرمووێت : (**كان أبو حاتم عالما باختلاف الصحابة، وفقه التابعين، ومن بعدهم**) واتا ابو حاتم زانابوە بە ڕاجیاوازی هاوەڵان و فیقهـی تابعین وئەوانەی دووای تابعین.

مەتنەکە

أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ حِجَازًا وَعِرَاقًا وَشَامًا وَيَمَنًا فَكَانَ مِنْ مَذْهَبِهِمْ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ , وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ , وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ , وَخَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ , ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ , ثُمَّ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ , ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ , وَهُمُ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ , وَأَنَّ الْعَشَرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ عَلَى مَا شَهِدَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَوْلُهُ الْحَقُّ , وَالتَّرَحُّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ.

وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى عَرْشِهِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ , وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَا كَيْفٍ , أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا , ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴾ [الشُّورَى : ١١] . وَأَنَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُرَى فِي الْآخِرَةِ , يَرَاهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَبْصَارِهِمْ وَيَسْمَعُونَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا شَاءَ.

وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَهُمَا مَخْلُوقَانِ لَا يَفْنَيَانِ أَبَدًا , وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ , وَالنَّارُ عِقَابٌ لِأَهْلِ مَعْصِيَتِهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. وَالصِّرَاطُ حَقٌّ , وَالْمِيزَانُ حَقٌّ , لَهُ كِفَّتَانِ , تُوزَنُ فِيهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا حَقٌّ.

وَالْحَوْضُ الْمُكْرَمُ بِهِ نَبِيُّنَا حَقٌّ. وَالشَّفَاعَةُ حَقٌّ , وَالْبَعْثُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ حَقٌّ. وَأَهْلُ الْكَبَائِرِ فِي مَشِيئَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَلَا نُكَفِّرُ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذُنُوبِهِمْ , وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَنُقِيمُ فَرْضَ الْجِهَادِ وَالْحَجِّ مَعَ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ فِي كُلِّ دَهْرٍ وَزَمَانٍ.

وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَئِمَّةِ وَلَا الْقِتَالَ فِي الْفِتْنَةِ , وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرَنَا وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ , وَنَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ , وَنَجْتَنِبُ الشُّذُوذَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ. وَأَنَّ الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ لَا يُبْطِلُهُ شَيْءٌ.

وَالْحَجُّ كَذَلِكَ , وَدَفْعُ الصَّدَقَاتِ مِنَ السَّوَائِمِ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ. وَالنَّاسُ مُؤْمِنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ , وَلَا نَدْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. فَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مُؤْمِنٌ حَقًّا فَهُوَ مُبْتَدِعٌ , وَمَنْ قَالَ: هُوَ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ , وَمَنْ قَالَ: هُوَ مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ حَقًّا فَهُوَ مُصِيبٌ.

وَالْمُرْجِئَةُ وَالْمُبْتَدِعَةُ ضُلَّالٌ , وَالْقَدَرِيَّةُ الْمُبْتَدِعَةُ ضُلَّالٌ , فَمَنْ أَنْكَرَ مِنْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَعْلَمُ مَا لَمْ يَكُنْ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ فَهُوَ كَافِرٌ. وَأَنَّ الْجَهْمِيَّةَ كُفَّارٌ , وَأَنَّ الرَّافِضَةَ رَفَضُوا الْإِسْلَامَ , وَالْخَوَارِجَ مُرَّاقٌ. وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ. وَمَنْ شَكَّ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ فَهُوَ كَافِرٌ.

وَمَنْ شَكَّ فِي كَلَامِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَوَقَفَ شَاكًا فِيهِ يَقُولُ: لَا أَدْرِي مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ فَهُوَ جَهْمِيٌّ. وَمَنْ وَقَفَ فِي الْقُرْآنِ جَاهِلًا عُلِّمَ وَبُدِّعَ وَلَمْ يُكَفَّرْ. وَمَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ فَهُوَ جَهْمِيٌّ أَوِ الْقُرْآنُ بِلَفْظِي مَخْلُوقٌ فَهُوَ جَهْمِيٌّ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: " وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدَعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ , وَعَلَامَةُ الزَّنَادِقَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ حَشْوِيَّةً يُرِيدُونَ إِبْطَالَ الْآثَارِ. وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ مُشَبِّهَةً , وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ الْأَثَرِ مُجَبِّرَةً.

وَعَلَامَةُ الْمُرْجِئَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ مُخَالِفَةً وَنُقْصَانِيَّةً. وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ نَاصِبَةً. وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ هَذِهِ الْأَسْمَاءُ.

شیکردنەوە
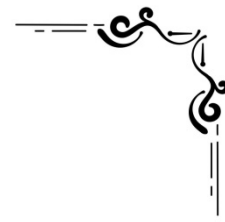
ئیمام ـی اللالكائي لە شرح أصول اعتقاد أهل السنة ج 1 ص 318/ 320: عەقـیدەی ئەم دوو ئیمامە بەڕێزە دەگێڕێتەوە بە سەندی سەحیح لە أبو محمد عبد الرحمن كوڕی أبي حاتم ، ـدەفەرمووێت :

پرسیارم لە باوكم كـرد وپرسیارم لە ابا زرعە كرد لەبارەی مەزهەب ـی ئەهلی سونەت لە ئصولی دین وەئەوەی زانایان لەهەموو شار و وڵاتان لەسەری بوونە لە بیروباوەڕدا.

وتیان "أدركنا العلماء في جميع الأمصار حجازا وعراقا وشاما ويمنا فكان من مذهبهم"

① الإيمان قول وعمل ، يزيد وينقص

زانایـانمان لەهەموو شار وڵاتان حیجاز وعێراق وشام ویەمەن مەزهەبیان بریتی بوە (واتـا ئەوشتانەی لێرە باس كراوە هەمووی ئیجماع ـی لەسەرە وئەوكەسەی پێچەوانەی شتێ لەمانەبكات پێچەوانەی ئیجماعی ئەهلی سونەت ـی كردووە مەزهەب ـی زانایان بریتی بووە) لەوەی ئیمـان وتەو كردارە زیاد وكەم ئەكـات

② والقرآن كلام الله غير مخلوق بجميع جهاته .

قـورئان وتەی اللّە یە بە هەموو لایەنەکانیەوە ودروستکراو نییە

③ والقدر خيره وشره من الله - عز وجل .

قەدەر بە خێر وشەڕی لە لایەن اللّە ـوەیە عز وجل

④ وخير هذه الأمة بعد نبيها ﷺ أبو بكر الصديق ، ثم عمر بن الخطاب ، ثم عثمان بن عفان ، ثم علي بن أبي طالب - عليهم السلام - وهم الخلفاء الراشدون المهديون،

وە باشترین ـی ئوممەت لەپاش پێغەمبەرەکەی ﷺ ئەبو بکری صدیق ـە پاشان عمری کوڕی خطاب پاشان عثمان ـی کوڕی عەفان پاشـان علی کوڕی ابی طالب سەلام ـی اللّە یان لێ بێت ئەوان خەلیفە هیدایەت ـدراوە ڕاشیدینەکەی ئوممەتن.

وأن العشرة الذين سماهم رسول الله ﷺ وشهد لهم بالجنة على ما شهد به رسول الله ﷺ وقوله الحق والترحم على جميع أصحاب محمد ﷺ والكف عما شجر بينهم .

وە ئەو دە هاوەڵەی پێغەمبەر ﷺ ناوی هێناون وەشاهێدی بەهەشتـی بۆ داون وە ئەو شاهێدیەی پێغەمبەر صلی اللّە علیە وسلم بۆی ـداون وتەی پێغەمبەر ﷺ هەقە وە ڕەحمەت ناردن بۆ هەموو هاوەڵان و بێدەنگ بوون لەو کێشانەی ڕوویداوە لەنێوانیان.

⑤ وأن اللّه - عز وجل - على عرشه بائن من خلقه كما وصف نفسه في كتابه ، وعلى لسان رسوله ﷺ بلا كيف ، أحاط بكل شيء علما ، (ليس كمثله شيء وهو السميع البصير) .

وە اللّە عز وجل لەسەر عەرشە جیایە لە دروستکراوەکان ـی وەک چۆن بەو شێوە لە کتابەکەیدا وەسفی خۆی کردووە وە لەسەر زمان ـی پێغەمبەرەکەی ﷺ بەبێ دیاریکردن ـی چۆنیەتی وە زانست ـی اللّە تعالی هەموو شتێکی گرتۆتەوە (وە هیچ شتێ هاوشێوەی اللّە تعالی نییە وەاللّە بیسەر وبینەرە)

⑥ وأنه تبارك وتعالى يرى في الآخرة ، يراه أهل الجنة بأبصارهم ويسمعون كلامه كيف شاء وكما شاء .

ـوە اللّە تبارک وتعالی لەقیامەت ـدا ئەبینرێت بەهەشتیەکان ئەیبینن بەچاوەکانیـان وە گوێیان لەقسەی اللّە دەبێت بەوشێوەی اللّە ئەیەوێت وخۆی ویستی لەسەربێت

بینینی اللّە تعالی بەچاوی سەر

اللّە تعالی ئەفەرمووێت :

لەوڕۆژەدا دەمچاوانێک ئەگەشێنەوە کە سەیری پەروەردگاریان ئەکەن

اللّه تعالی ئەفەرمویٚت : ﴿ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴾ [ق : ٣٥]

بەهەشتیەکان حەزیان لە هەرشتێ بیٚت بوٚیان هەیە وەزیاتریش

<u>هاوەڵان زیاتر بەبینینی اللّه تعالی تەفسیری دەکەن</u>

اللّه تعالی ئەفەرموویٚت : ﴿ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ﴾ [يُونُس : ٢٦]

بوٚ ئەوانەش چاکە دەکەن، پاداشی زوٚرچاک و بەهەشت هەیە (وَزِيَادَةٌ) وە زیاد لەوەش واتا بینینی اللّه تعالی بەبەڵگەی ئەو فەرموودەی ئیمام ـی مسلم لەصحیحەکەیدا بەژمارە (266) لە صُهَيْبٍ رضي اللّه عنه پیٚغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ قَالَ: يَقُولُ اللّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنْ النَّارِ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ وهي الزيادة ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ﴿ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ﴾ [يُونُس : ٢٦].

کاتێ بەهەشتیەکان ئەخریٚنە بەهەشتەوە اللّه پیٚیان ئەفەرموێ ئایا ئەتانەوەێ زیاترتان پێ ببەخشم ؟ ئەوانیش ئەڵیٚن پەروەردگارمان مەگەر ڕووت سپی نەکردین و نەتخسینە بەهەشتەوە و لەدوٚزەخ ڕزگارت نەکردین (چی لەمەزیاتر هەیە ؟) ئا لەوکاتەدا اللّه پەردەی بینینی خوٚی لادەدا بەهەشتیەکان هیچ شتیٚکیان پێ نەبەخشراوە لایان خوٚشتر بیٚت وەک دیداری اللّه تعالی ئەمەش ئەو زیاترەیە کە اللّه فەرموویەتی﴿ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ﴾ [يُونُس : ٢٦]. واتا بوٚ ئەوانەش چاکە دەکەن، پاداشی زوٚرچاک و بەهەشت هەیە (وَزِيَادَةٌ) وە زیاد لەوەش.

وە کافران بێ بەش ئەبن لەبینینی اللّه تعالی وەکو اللّه ئەفەرموویێت :

﴿ كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ ﴾ [المُطَفِّفِين : ١٥]

بەڕاستی ئەو کافرانە لەو ڕۆژەدا لە دیتنی اللّه بێ بەشن واللّه نایبینن.

الربیع بن سلیمان ـ ئەفەرموویێت لە مجلسی ئیمام ـی شافعی دانیشتبووم لەبارەی ئەم ئایەتەوە کە اللّه ئەفەرموویێت ﴿ كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ ﴾

ئیمام ـی الشافعي : فەرمووی " **لما أن حجب هؤلاء في السخط، كان في هذا دليلٌ على أن أولياءه يرونه في الرضى** ". (حادی الارواح ابن القيم 292)

کاتێ بەهۆی ئەوەی اللّه لێیان توڕەیە لەدیتنی خۆی بێ بەشیان ئەکات بەڵگەی ئەوەیە کەاللّه دۆستەکانی خۆی کەوا لێیان ڕازیە بێ بەشیان ناکات لەدیداری خۆی وە ئەوان اللّه ئەبینن.

ئیمام ـی البخاري (6088) ومسلم (267) لە أبي هريرة رضي اللّه عنه دەگێڕنەوە کە خەڵکانێ پرسیاریان کرد و وتیان (**يا رسول اللّه هل نرى ربنا يوم القيامة ؟ فقال رسول اللّه: هل تضارون في رؤية القمر ليلة البدر ؟ قالوا: لا يا رسول اللّه. قال: هل تضارون في الشمس ليس دونها سحاب ؟ قالوا: لا. قال: فإنكم ترونه كذلك**

وتیان ئەی پێغەمبەری اللّه ﷺ لەڕۆژی قیامەتدا پەروەردگارمان ئەبینین ؟

پێغەمبەری اللّه ﷺ فەرمووی ئایا هیچ تەنگی وماندووبونێکتان هەیە لە بینیتان بۆ مانگ ؟ وتیان نەخێر , فەرمووی ئایا هیچ گومانێکتان هەیە لەبینینی خۆردا کاتێ

ئاسمان ڕوونە وهەور پێشی ناگرێت ؟ وتیان نەخێر , فەرمووی بەو شێوەیە پەروەردگارتان ئەبینن.

مانای **لا تَضَامُّون أَوْ لا تُضَارُّونَ** (مختصرا من شرح مسلم) .

هەر ئیمام ـی البخاري (6883)، ومسلم (1002) گێڕاویەتیەوە پێغەمبەر ﷺ سەیری مانگی کرد لەشەوی چواردە (کە مانگ پڕ ئەبێت وفەرمووی) **إنكم سترون ربكم عيانا كما ترون هذا لا تضامون في رؤيته.**

ئێوە بەچاوتان پەروەردگارتان ئەبینن وەکچۆن ئەم مانگە دەبینن بێ هیچ تەنگی ولێلیەک لەبینینیدا

⑦ والجنة حق ، والنار حق ، وهما مخلوقان لا يفنيان أبدا ، والجنة ثواب لأوليائه ، والنار عقاب لأهل معصيته إلا من رحم اللّه - عز وجل.

بەهەشت هەقە و دۆزەخ هەقە و دوو دروستکراوی اللّه تعالی ـن لەناو ناچن وە بەهەشت پاداشتە بۆ دۆستان ـی اللّه و دۆزەخیش سزایە بۆ ئەوانەی سەرپێچی اللّه ئەکەن ئیلا مەگەر کەسێ اللّه ڕەحمـی پێ بکات.

⑧ والصراط حق ، والميزان حق ، له كفتان ، توزن فيه أعمال العباد حسنها وسيئها حق.

پردی سیرات هەقە , تەرازوو هەقە و دوو تای هەیە , وە کرداری بەندەکانی پێ دەکێشرێت چاکەکان وخراپەکانیش هەقە.

صیراط

پردی سیرات هەقە , پێغەمبەر ﷺ ئەفەرمووێت :

(ثُمَّ يُؤْتَى بِالْجَسْرِ فَيُجْعَلُ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ.

قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الجَسْرُ؟

قَالَ: مَدْحَضَةٌ مَزِلَّةٌ ..) پاشـان پرد ئەهێنرێت لەسەر دۆزەخ دادەنرێت وتمان ئەی پێغەمبەری اللّە ﷺ پرد چیە ؟ فەرمووی شوێنی خلیسکانی پێیەکانە .

(رواه البخاري في "صحيحه" (رقم7439))

جا ئیمانداران بە ئەندازەی کارەکانیان هەیانە وەکـ چاوتروکانێ تێ ئەپەڕێ بەسەریدا و هەشیانە وەکـ بروسکە هەور و با و ئەسپ سوارێ بەڵام ئەوەی دۆزەخـی لەسەر نوسراوە پەلکێشی ناو دۆزەخ ئەکرێت

أَبُو سَعِيدٍ الخدری ئەفەرمووێت کەوا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (بَلَغَنِي أَنَّ الْجِسْرَ أَدَقُّ مِنَ الشَّعْرَةِ، وَأَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ). رواه مسلم

پێم گەیشتوە پردی صیرات لە تاڵە موو باریـکتر و لە شمشێر تیژترە

دووعای پێغەمبەران لەو ڕۆژەدا بریتییە لەوتنی (اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ)

والمیزان حق ، لە کفتان

له قیامەت ـدا تەرازوو دادەنرێت وە دوو تـای هەیە وە هەقە وە کرداری بەندەکانی پێ دەکێشرێت چاکەکان ئەخرێنە تایەکـی تەرازووەکە وخراپەکانیش لە تایەکی تری وە ئەوانەی لێپرسینەوەیان لەگەڵ بکرێ لە قیامەت کردارەکانیان دەکێشرێت بەو تەرازووە.

أبو القاسم الأصبهاني لە (الحجة في بيان المحجة) ئەفەرموویت : (**وأن الميزان حق له لسان وكفتان**) .

تەرازوو هەقە زمان و دوو تای هەیە.

ئیمام ـی البربهاري لە (شرح السنة) ئەفەرمووێت : (**والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان**).

بڕواهێنان بەوەی لە قیامەت تەرازوو دادەنرێت و کرداری باش وخراپی پێ دەکێشرێت و دوو تـا و زمان ـی هەیە.

بەڵگەش وتەی اللّه یە

• قَالَ تَعَالَى : ﴿ وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَـٰسِبِينَ ﴾ [الأَنبِيَاء : ٤٧]

بێگومان رۆژی قیامەت ئێمە تەرازووی بەرامبەر دادپەروەریی دائەنێین و کردەوەکانیانی پێ ئەکێشین ئەوکاتە هیچ کەسێک کەمترین ستەمی لێناکرێ چ لە چاککاران و، چ لە خراپکاران تەنانەت ئەگەر کردەوەکانیان بەئەندازەی سەنگی

دەنکە خەرتەلەیەکیش بێت کە لەبچووکیدا ئێمە ئەیهێنین و ئامادەی دەکەین، وە ئەوەندە بەسە بۆئێمە کە بە وردی ژمێریاری کردەوەکانیان بین.

• ـوە اللّه تعالی ئەفەرموویت : ﴿ وَٱلۡوَزۡنُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّۚ فَمَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴾ [الأَعۡرَاف : ٨]

وە کێشان وتەرازوکردنی کاروکردەوەی گشت ئەو خەڵکانە، لەو رۆژی قیامەتەدا بەڕاستیی و دادگەرانە دێتە پێش و، ستەم لە هیچ کەسیش ناکرێت ئینجا هەر کەسێک تای تەرازووی کردەوەکانی گران و قورس بێت ، واتە: کار وکردەوەی دنیای چاک بێت دیارە هەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو سەرفرازن.

﴿ وَمَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَظۡلِمُونَ ﴾

[الأَعۡرَاف : ٩]

وە هەرکەسێکیش کە تای تەرازووی کاروکرداری سووک و بێ بەهابوو ئەوانەش، ئەوانەن کە زیانیان بە خۆیان گەیاندو خۆیان فەوتاند چونکە لە بەرامبەر ئایەت و نیشانەکانی ئێمەوە ستەمیان کرد و ڕوویان لێوەرگێڕان.

ئیمام ـی الطبري لە تفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێت ابن مسعود رضي اللّه عنه فەرموویەتی "**يحاسب الناس يوم القيامة، فمن كانت حسناته أكثر من سيئاته بواحدة دخل الجنة، ومن كانت سيئاته أكثر من حسناته بواحدة دخل النار.. ومن استوت حسناته وسيئاته كان من أصحاب الأعراف**".

خەڵکی لەقیامەتدا لێپرسینەوەیان لەگەڵ دەکرێت جا هەرکەسێ چاکەکانی بەیەک خاڵ زیاتر بێت لە خراپەکانی ئەچێتە بەهەشتەوە وە هەرکەسێک خراپەکانی بەیەک خاڵ زیاتر بێت لە چاکەکانی ئەچێتە دۆزەخەوە وە هەرکەسێک چاکە وخراپەی

یەکسان بێت ئەوائەهلی ئەعرافە (لە نێوان بەهەشت ودۆزەخ ڕائەگیرین دوای ماوەیەک اللّه ئەیانخاتە بەهەشتەوە).

• أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللّه عنه دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : « كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اَللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي اَلْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى اَلرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اَللّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اَللّهِ اَلْعَظِيمِ ».

دوو وشە ئاسانن لەسەر زمان قورسن لەسەر تەرازوو وە خۆشەویستن لە لای اللّه ئەویش وتنی سبحان اللّه وبحمده سبحان اللّه العظـيم. (مُتْفَقٌ عَلَيْهِ).

• وە پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموویت « إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَزِنُ عِنْدَ اللّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، اقْرَءُوا فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا »

کەسێ وا گەورە وقەڵەو ئەهێنن لە قیامەت ـدا بەڵام کێشی باڵە مێشولەیەکی نیە لەلای اللّه تعالی ئەو ئایەتە بخوێننەوە کە اللّه ئەفەرموێت (ئینجا ئێمەش لەڕۆژی قیامەتدا هیچ کێش وسەنگێکیان بۆ دانانێین).

(صحيح البخاري ٤٤٥٩، صحيح مسلم ٥٠٩٧).

⑨ والحوض المكرم به نبينا حق .

وە حەوزی کەوثەر هەقە و ڕێزێکە بەخشراوە بە پێغەمبەرمان ﷺ

پێغەمبەر ﷺ ئەفەرمووێت :

(إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ مَنْ مَرَّ عَلَيَّ شَرِبَ ، وَمَنْ شَرِبَ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا ، لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ أَقْوَامٌ أَعْرِفُهُمْ وَيَعْرِفُونِي ، ثُمَّ يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ ، فَأَقُولُ : إِنَّهُمْ مِنِّي ، فَيُقَالُ : إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ ، فَأَقُولُ : سُحْقًا ، سُحْقًا ، لِمَنْ غَيَّرَ بَعْدِي) .

من پێشتان دەکەون لەسەر حەوزی کەوثەر هەرکەسێ بێت بۆلام لێی دەخواتەوە وە هەرکەسێ لێی بخواتەوە هەرگیز تینوی نابێت وە کەسانێ دەناسم وئەوانیش من دەناسن دوورئەخرێنەوە لەوەی بێن بۆ لای حەوزەکەم منیش ئەڵێم ئەوانە لە منن پێم ئەوترێ تۆ نازانیت لەپاش تۆ چیان داهێنا (لە بیدعە خستنە ناو دینەوە) منیش ئەڵێم دوورکەوێتەوە دوورکەوێتەوە ئەوانەی لەپاش من گۆڕان .

رواه البخاري (6212) ومسلم (2290)

⑩ والشفاعة حق ،

وە شەفاعەت هەقە

شەفاعەت دووجۆرە

جۆری یەکـــەم شەفاعەتی تایبەت واتـا ئەم شەفاعەتە تەنها تایبەتە بە پێغەمبەر ﷺ کە تەنها بە پێغەمبەر ﷺ بەخشراوە.

یەکەم // شەفاعەت دەکات و داوا لە اللە ـدەکات لێپرسینەوەی مرۆڤەکان دەست پێ بکات. (رواه البخاري في صحيحه (1748)

دووەم // شەفاعەت بۆ چوونە بەهەشتەوە.

أنس ـی کوڕی مالك رضي اللە عنە ئەفەرموێت رسول اللە ﷺ فەرمووی :

(آتي باب الجنة يوم القيامة فأستفتح فيقول الخازن: من أنت؟ فأقول: محمد، فيقول: بك أمرت لا أفتح لأحد قبلك).

دێم بۆلای دەرگای بەهەشت وداوای کردنەوەی دەرگای بەهەشت ئەکەم وخازن ـی بەهەشت ئەڵێت تۆ کێی ؟ ئەڵێم من محمد ـم ﷺ ئەویش ئەڵێت فەرمانم پێکراوە دەرگا لەپێش تۆ بۆکەس نەکەمەوە . رواه مسلم (333)

سێهەم // شەفاعەتی پێغەمبەر ﷺ بۆ مام ـی ابو طالب کە فەرموویەتی (**لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة**) رواه البخاري (1408)، ومسلم (360).

لە فەرموودەیەکی تردا ئەفەرمووێت (**و هو مُنتَعِلٌ بنعلَين من نارٍ ، يغلي منهما دماغُه**) أخرجه مسلم (212)

بەڵـکو شەفاعەت ـی من سوودی پێ بگەیەنێت (سزاکەی دۆزەخ بۆکەم دەکرێتەوە) (دوو نەعل ـی لەپێ ئەکرێت لەئاگر مێشکی ئەکوڵێنێت).

چوارەم // اللّه ئەو ڕێزەی پێ دەبەخشێت و پێی ئەفەرمووێت کە خەڵکانێ لە ئومەتەکەی بەرێت بۆ بەهەشت بێ لێپرسینەوە لەگەڵیان ـدا

(**يَا مُحَمَّدُ: أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لا حِسَابَ عَلَيْهِمْ**). رواه البخاري (4343)، ومسلم (287)

<u>جۆری دووەم</u> شەفاعەت عام (واتا پێغەمبەر ﷺ و فریشتەکان وپێغەمبەرانی دیکە و چاکەکارانیش ئەم جۆرە شەفاعەتیان پێ بەخشراوە.

ئەم شەفاعەتە بۆ ئەو موسڵمانانەیە کە خراونەتە دۆزەخەوە بەهۆی تاوانەکانیانەوە شەفاعەتیان بۆ ئەکرێت تا لە دۆزەخ دەربکرێن وبخرێنە بەهەشتەوە.

لەصحیح مسلم (269) هاتووە لە فەرموودەی ابو سعید الخدري رضي اللّٰه عنه لەبارەی شەفاعەتی ئیمانداره بەهەشتیەکان بۆ برا ئیمانداره‌کانیان کە لە دۆزەخ دان کە بە پەروەردگار ئەڵێن (**ربنا كانوا يصومون معنا ويصلون ويحجون. فيقال لهم: أخرجوا من عرفتم، فتحرم صورهم على النار فيخرجون خلقا كثيرا...**)

پەروەردگارا ئەو برایانەمان لەدوونیا بەڕۆژوو ئەبون لەگەڵماندا و نوێژیان ئەکرد وحەج یان ئەکرد اللّٰه پێیان ئەفەرموێت بڕۆن هەرکێ ئەناسن لەدۆزەخ دەری بکەن وە لەسەر ئاگری دۆزەخ قەدەغە کراوە دەمچاوی ئەوکەسانە بسوتێنێت بۆیە خەڵکی زۆر لەدۆزەخ دەرئەکەن.

فيقول اللّٰه عز وجل : **شفعت الملائكة وشفع النبيون وشفع المؤمنون ولم يبق إلا أرحم الراحمين، فيقبض قبضة من النار فيخرج منها قوما لم يعملوا خيرا قط.**

پاشان اللّٰه عزوجل ئەفەرموێت فریشتەکان شەفاعەتیان کرد وە پێغەمبەران شەفاعەتیان کرد و باوەڕداران شەفاعەتیان کرد کەس نەماوەتەوە تەنها ڕەحمی بەڕەحمترینەکان نەبێت بۆیە اللّٰه تعالی بەدەستی خۆی کەسانێ لە دۆزەخ دەر ئەهێنێت کە هەرگیز کاری چاکەیان نەکردووە (بەشێوەیەکی ڕێک وپێک و تەواو هیچ کارێکیان نەکردووە نەک هەرکرداریان نەبووە).

وە هەرکەسێ بەدڵەوە شایەتومان ـی هێنابێت شەفاعەت ـی پێغەمبەر ﷺ ئەیگرێتەوە

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی :

(**أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لا إِلَهَ إِلا اللّٰهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ أَوْ نَفْسِه**).

خۆشبەخترین کەس بە شەفاعەت ـی من لە ڕۆژی قیامەت دا کەسێکە کەوتویەتی لا اله الا اللّٰه بە دڵسۆزیەوە لە دڵەوە وتبێتی.

شـــەفاعەت بەسێ مەرج ڕوو دەدات

1. اللّه تعالی ئیزن بات کەسێک تا شەفاعەت بکات بـۆ کەسێکی تر
2. اللّه ڕازی بێت لە کەسی شەفاعەتکار
3. اللّه ڕازی بێت بەوەی شەفاعەتکار شەفاعەت بــۆ فلان کەس بـکات

قال اللّه تعالی :

﴿ لَا تُغْنِي شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ أَن يَأْذَنَ ٱللَّهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴾ [النَّجْم : ٢٦]

شەفاعەت وتکاکانیان سودی نابیت تەنها پاش ئەوە نەبێت کە اللّە مۆڵەتیان بات بە شەفاعەتکردن بۆ کەسێ کە اللّە خۆی بیەوێ ولێی ڕازی بێت .

وقال تعالی :

﴿ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُۥ قَوْلًا ﴾ [طه : ١٠٩]

وقال :

﴿ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ﴾ [البَقَرَة : ٢٥٥]

کەواتــا شەفاعەت بەو سێ مەرجە دێتە دی

دەگەڕێتەوە بۆ ئیزن ی اللّه تعالی نەک بەدەست کەسەکان خۆیانەوە بێت.

اللّه ـ دەفەرمووێت :

﴿ قُل لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا ﴾ [الزُّمَر : ٤٤]

پێیان بــڵێ شەفاعەت هەمووی بۆ اللّه یە

ئیمام ـ ابن كثــير لە تەفسیری ئەم ئایەتە ئەفەرمووێ :

قل : أي يا محمد لهؤلاء الزاعمين أن ما اتخذوه شفعاء لهم عند اللّه ، أخبرهم أن الشفاعة لا تنفع عند اللّه إلا لمن ارتضاه وأذن له ، فمرجعها كلها إليه.

ئەی محمد ﷺ بەو کەسانە بڵێ کە لافی ئەوە لێ ئەیەن کە پەرستراوەکانیان لای اللّه شفاعەتیان بـۆ ئەکەن هەواڵیان بەرێ کە شەفاعەت ســوودی نابێت لە لای اللّه تەنها بـۆکەسێ نەبێت کە اللّه لێی ڕازی بێت و خۆشی ئیزن بات کە شـەفاعەتی بۆ بکرێت بۆیە شەفاعەت هەر هەمووی بۆ اللّه دەگێڕێتەوە .

①① **والبعث من بعد الموت حق .**

زیندووبونەوە لەپاش مردن هەقە

بڕوابوون بە زیندووبوونەوە لە پاش مردن یەکێکە لە پایەکانــی ئیمان هەرکەس بڕوای بەزیندووبوونەوە نەبێت کافرە.

قـال اللّه تعالى : ﴿ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴾ [الأَعْرَاف : ٢٥]

لەوێ (لەسەر زەوی) دەژیین و لەوێش دەمرن و لەوێش دەردەهێنرێن بۆ وەرگرتنی پاداشت و تۆڵەی ڕۆژی حەشرتان .

وقال تعالى: ﴿ زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴾ [التَّغَابُن : ٧].

ئەوانەی کافرو بێ بڕوا بوون گوتیان : هەرگیز پاش مردن زیندوو ناکرێنەوە! پێیان بڵێ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بێگومان لە گۆڕەکانتاندا دەر دەهێنرێن و زیندوو دەکرێنەوە پاشان لە هەر کاروکردەوەیەک ئەنجامتان داوە ئاگادار دەکرێن، لە گەورەو لە بچووک، و هەر بەوەش پاداشت دەدرێنەوە ئەوەش بۆ اللّه کارێکی ئاسانە.

أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهَّ عَنْهُ دەگێڕێتەوە کە رَسُولُ اللّهَّ ﷺ فەرموویەتی : (**مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ**)

نێوان دوو فووکردنەکەی اسرافیل بە شەیپوردا چـلە (فووی یەکەم کە بۆ مردنی هەموو خەڵکە تەنها ئەوە نەبێت کە اللّه بیەوێ نەمرێت وە فووی دووەم بۆ زیندووکردنەوەی مردووانە)

قَالَ: أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَبَيْتُ،

هاوەڵانی ابو هریره بە ابو هریرەیان فەرموو چل ڕۆژ ؟ وتی ناتوانم (نازانم)وتی چل مانگ دیسان وتی ناتوانم دیاری بکەم وتیان چل ساڵ دیسان وتی ناتوانم (واتا زانستی ئەوەی پێ نەبووە کە چل ڕۆژە یان چل مانگە یان چل ساڵە بۆیە لە خۆیەوە دیاری نەکرد).

قَالَ: ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ البَقْلُ، لَيْسَ مِنَ الإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الخَلْقُ يَوْمَ القِيَامَةِ.

پاشان فەرمووی اللّە لە ئاسمانەوە ئاوێک دائەبارێنێت مردووەکان زیندوو ئەبنەوە وەک چۆن ڕووک شین ئەبێت هەموو ئەندامەکانی مرۆڤ لەناوئەچێت تەنها ئەندامێک نەبێت ئەویش کلێنچکە (واتا ئەوپارچە ئێسکەی ئەکەوێتە خواری خوارەوەی بڕبڕەی پشت) وە لەو ئەندامەوە مرۆڤەکە دروست ئەکرێتەوە.

رواه البخاري (4651) ، ومسلم (2955) .

②① وأهل الكبائر في مشيئة اللّه عز وجل .

ولا نكفر أهل القبلة بذنوبهم ، ونكل أسرارهم إلى اللّه - عز وجل .

ئەوانەی تاوانی گەورە ئەنجام ئەیەن لە ژێر ویستی اللّە تعالـی ـن (بیەوێ لێیان خۆشەبێت وبشیەوێ سزایان ئەیات و دواتر ئەیانخاتە بەهەشتەوە) وە تەکفیری ئەهلی قیبلە ناکەین بەهۆی تاوانەکانیان وە نهێنیەکانیشیان ئەگەڕێنینەوە بۆ لای اللّە تعالی.

بەڵگەش لەسەر ئەم بنەمایەی ئەهلی سونەت کە پێچەوانەی عەقیدەی خەواریج و موعتەزیلەکانە اللّە تعالی دەفەرمووێت :

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ﴾ [النِّسَاء : ٤٨]

واتا بەڕاستی اللّە لە هاوبەشدانان خۆش نابێت بەڵام ئەو تاوانانەی لە خوار هاوبەش دانان اللّە لێی خۆش دەبێت بۆ کەسێ کە خۆی ویستی لێ بێت.

وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموویت لەفەرموودەیەکی قودیسدا :

((**ومن لَقِيَني بقُراب الأرض خطيئةً لا يشرك بي شيئًا، لَقِيتُه بمثلها مغفرةً**))

اللّه فەرموویەتی هەرکەس بگاتەوە دیدارم به ئەندازەی زەوی تاوانی هەبێت بەڵام شەریکی بۆم بڕیار نەدابێتم ئەوا بە ئەندازەی تاوانەکانی لێی خۆش دەبم .
أخرجه مسلم (2687) من حديث أبي ذر الغفاري رضي اللّه عنه.

کەواتا شیرک وتاوان دوو حوکمی جیاوازن

شیرک وکوفری گەورە لیٚ خۆشبونی بۆ نییە وخاوەنەکەی کافرە

بەڵام غیری شیرک خاوەنەکەی دەخرێتە بە هەشتەوە ئەگەرچی بخرێتە دۆزەخیشەوە کەواتا موسڵمانە چونکە بەهەشت لەسەر کافر حەرامە , وە موسڵمان لەدوونیادا گەر تاوانی گەورەی وەک دزی وزینا بکات حەدی لیٚ دەدرێت بەڵام گەر دزی وزینا کوفربوایە دەبوو وەک مورتەد بکوژرێت.

چونکە لە ئیســـــلامدا کەسیٚ شیرک وکوفر بکات ئەوا بە مورتەد ناودەبرێت وە مورتەدیش سزاکەی کوشتنە گەر تەوبەنەکات لە کوفرەکەی.

پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرموویت :

" **من بدل دينه فاقتلوه** " [هەرکەسێک دینەکەی گۆڕی بیکوژن]

أخرجه البخاري (6922) من حديث ابن عباس رضي اللّه عنهما.

یەکێک لەشوبهەی خەواریجەکان بۆ تەکفیرکردنی بکەری تاوانە گەورەکان ئەوەیە ئەڵێن پێغەمبەر ﷺ کوشــتنی موسڵمانی بە کوفر ناو بردووە , فەرموویەتی [**سباب المسلم فسوق وقتاله كفر**] جوێندان بە موسڵمان فسقە وکوشتنی کوفـرە.

ئەڵێن کە واتا قاتل کــافرە

لە وەڵامی ئەم شوبهەیەدا ئەهلی سونەت دەفەرموون

اللّه ـدەفەرموویّت : ﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُواْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَاۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَٰتِلُواْ ٱلَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِۚ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ۝٩ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٞ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ [الحُجُرَات : ٩ - ١٠]

ئەگەر دوو کــۆمەڵی باوەڕداران یەکتریان کوشـتار کرد ئەوا صوڵح بکەن لەنێوانیاندا ....

تەماشا هەردوو کۆمەڵەکەی بە باوەڕدار ناو برد

وە اللّه ـدەفەرموویّت :

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِصَاصُ فِي ٱلْقَتْلَىۖ ٱلْحُرُّ بِٱلْحُرِّ وَٱلْعَبْدُ بِٱلْعَبْدِ وَٱلْأُنثَىٰ بِٱلْأُنثَىٰۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُۥ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٞ فَٱتِّبَاعُۢ بِٱلْمَعْرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَٰنٖۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٞ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٞۗ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾ [البَقَرَةِ : ١٧٨]

ئەی ئەوانەی باوەڕدارن! لە بارەی کوژراوانەوە، بەشێوەیەکی دادگەرانەو یەکسانیی و، بێ دەست درێژیی و زیادە ڕەویی (قصاص)و تۆڵەمان لەسەر داناون ئازاد لە بری ئازاد، بەندە لە باتی بەندە، مێینە لە تۆڵەی مێینە ئینجا هەرکەسیش لە برا قـــــاتڵەکەی خۆش بێت واتە: لە لایەن کەس و کاری کوژراوەوە عەفوو چاوپۆشی لێکرا (لە کوشتنەوە) دەبا خوێن وەرگرەکە ڕێی چاک بگرێتە بەرو، بە پیاوانە و بەپێی شەرع باوو ڕەفتار بکاو بجوڵێتەوە...

تەماشاکەن اللّه تعالی قاتڵەکەی بە برای کوژراوەکە وکەسوکاری کوژراو ناو برد لەکاتێکدا تەنها ئیمانداران برای یەکترن.

کەواتــا کوشتنی موسڵمان کوفرە بەڵام کوفرێکی بچووکە بەپێی ئایەت وفەرموودە لە باوەڕ وئیمان دەرناچێت.

شوبهەیەکی تری خەواریجەکان ئەڵێن فەرمووده هاتووە نــــەفی ئیمانی تاوانکار ئەکات وەک پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرموویت :

(**لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن، ولا يشرب الخمر حين يشرب وهو مؤمن، ولا يسرق حين يسرق وهو مؤمن**).

واتا زیناکار کاتێ زینائەکات ئیماندار نییە وە کاتێ ئارەق دەخواتەوە ئیماندار نییە وە کاتێ دزی دەکات ئیماندار نییە .

لەوەڵامدا ئەڵێین پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرموویت :

﴿ ما مِن عَبْدٍ قالَ: لا إلَهَ إلَّا اللَّهُ، ثُمَّ مَاتَ علَى ذلكَ إلَّا دَخَلَ الجَنَّةَ قُلتُ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ؟ قالَ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ قُلتُ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ؟ قالَ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ قُلتُ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ؟ قالَ: وإنْ زَنَى وإنْ سَرَقَ علَى رَغْمِ أنْفِ أبِي ذَرٍّ وكانَ أبو ذَرٍّ إذَا حَدَّثَ بهذا قالَ: وإنْ رَغِمَ أنْفُ أبِي ذَرٍّ ﴾

هەر بەندەیەک بڵێت لا اله الا اللّٰه پاشان لەسەر لا اله الا اللّٰه بمرێت ئەچێتە بەهەشتەوە , أبو ذری غفاری فەرمووی ئەی رسول اللّٰه ﷺ ئەگەر ئەوکەسە زینا و دزیش بکات ,پێغەمبەر ﷺ فەرمووی گەر زیناودزیش بکات , وتـــم ئەگەر ئەوکەسە زینا و دزیش بکات , پێغەمبەر ﷺ فەرمووی گەر زیناودزیش بکات ئەگەر چی ئەبو ذریش لوتی بەخۆڵدا بچێت. صحيح البخاري | 5827 |

کەواتــا بەدەقی فەرموودەکە دز وزیناکار لە ئیمان دەرناچن بەڵکو ئیمانیان لەو کاتەدا کەم دەبێتەوە چونکە گەر بە یەکجاری لە ئیمان دەربچن دەبن بە کــافر وکافریش بەهەشتی لەسەر حەرامە.

ئیمام عمــر دەیگێڕێتەوە دەفەرموویت :

﴿ أنَّ رَجُلًا علَى عَهْدِ النبيِّ ﷺ كانَ اسْمُهُ عَبْدَ اللَّهِ، وكانَ يُلَقَّبُ حِمَارًا، وكانَ يُضْحِكُ رَسولَ اللَّهِ ﷺ ، وكانَ النبيُّ ﷺ قدْ جَلَدَهُ في الشَّرَابِ، فَأُتِيَ به يَوْمًا فأمَرَ به فَجُلِدَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ: اللَّهُمَّ العنْه، ما أكْثَرَ ما يُؤْتَى بهِ؟ فَقَالَ النبيُّ ﷺ: لا تَلْعَنُوهُ، فَوَاللَّهِ ما عَلِمْتُ إنَّه يُحِبُّ اللَّهَ ورَسولَهُ ﴾.

پیاوێک لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ ناوی عبداللّٰه بوو نازناوەکەی حمار بوو پێغەمبەری ئەهێنایە پێکەنین وە پێغەمبەر ﷺ لەسەر ئارەق خواردنەوە جەڵدی لێ یـابوو ڕۆژێکی تر هێنایانەوە لەسەر ئارەق خواردنەوە دیســان جەڵدی لێ یـا

پیاوێک بە حماری وتی نەفرەتی اللّە ـت لێ بێت زۆر دەتهێنن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ لەسەر ئارەق خواردنەوەت , پێغەمـبەر ﷺ فەرمووی نەفرەتی لێ مەکـە واللّە ئەو اللّە وپێغەمبەرەکەی خۆشەووێ. صحيح البخاري | 6780 |

<u>گەر مشــروب خۆر کافر بوایە لە بری جەڵد دەیـکوشت , وەرپێگری لە نەفرەت کردن نەدەکرد چونکە اللّە نەفرەتی لە کافران کردووە , وە گەر مشروب خۆر کافر بوایە ئەوا پێغەمبەر ﷺ شـاهێدی ئیمانی بۆ نەدەدا.</u>

عبادة بن الصامت دەگێڕێتەوە کە رسول اللّە ﷺ فەرموویەتی (**تعالوا : بايِعوني على أن لا تُشركوا باللّه شيئًا، ولا تسرِقوا، ولا تزْنوا، ولا تقتُلوا أولادَكم، ولا تأتوا ببُهتانٍ تفترونه بين أيديكم وأرجُلِكم، ولا تعصوني في معروفٍ، فمن وفَى منكم فأجرُه على اللّهِ، ومَن أصاب من ذلك شيئًا فعوقبَ به في الدنيا فهو له كفَّارةٌ، ومَن أصاب من ذلك شيئًا فستره اللّه، فأمرُه إلى اللّه، إن شاء عاقبَه، وإن شاء عفا عنه . قال : فبايعته .في رواية فبايعناه - على ذلك**). (متفق عليه)

وەرن پەیمانم بەنێ لەسەر ئەوەی هاوبەش بۆ اللّە دانەنێن بە هیچ شێوەیەک وە دزی نەکەن و زینا نەکەن وە منداڵەکانتان مەکوژن وە بوهتان مەکەن و سەرپێـــچی من مەکەن لە چاکەدا جا هەرکەسێ وەفا بکات بەو پەیمانەوە ئەوا پاداشتی لە لای اللّە یە وە هەرکەسێکیش شتێ لەو تاوانانە ئەنجام بات لە دوونیادا وە حەدەکەی وەربگرێت ئەوە کەفارەتی تاوانەکەیەتی وە هەرکەسێ شتێ لەو تاوانانە بکات و اللّە بۆی بپۆشێت ئەوا بڕیارەکەی دەگەرێتەوە بۆ ویستی اللّە ویستی

لێ بێت سزای ئەیا وە ویستیشی لێ بێت لێی خۆشەبێ بۆیە من پەیمانم پێدا وە لە ڕیوایەتێ تردا پەیمانمان پێدا لەسەر ئەوە .

چەندین تاوان باسکرا لەو فەرموودەیە کە شیرک نەبێت بە دەقی ئایەت وفەرموودە لێخۆشبو,نی بۆ نییە جگە لە شیرک هەموو تاوانەکانی تر لە ژێر ویستی اللّه یە بیەوێ لەکەسەکە خۆشەبێت ڕاستەوخۆ بۆ بەهەشت وە ویستی لێ بێت سزای ئەیا تا لە تاوانەکەی پاک ئەبێتەوە دواتر بۆ بەهەشت , چونکە ئەو تاوانانە خاوەنەکەی لەئیمان دەرناکات بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموویێت : (وَيَخْرُجُ مِنْ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ).

روى البخاري (44) ومسلم (193)

کەسانێ لە ئاگر دەرئەکرێن کە وتویانە لا اله الا اللّه وە لە دڵیاندا بە ئەندازەی گەردێ چاکەیان لە دڵدابووە.

ڕوونکردنەوە

مورجیئەکان ئەڵێن هەرکەس بە زمان ودڵ بڕوای بە ئیسلام هەبێت ئیمانداره وله دۆزەخ ڕزگاری ئەبێت

بە بەڵگەی فەرموودەی : (فيُخرج منها قومًا لم يعملوا خيرًا قطُّ)

کەسانێ لە دۆزەخ دەرئەکرێن لە باوەڕداران کە هەرگیز کاری چاکەیان نەکردووە .

لەوەڵامی ئەو گومانە ئەڵێین پشتیوان بە اللّه

بۆ تێگەشتن لە هەر دەقێکی شەرعی پێویستە سەیری دەقەکانی تر بکەین چونکە دەستگرتن بەیەک دەقــەوە وپشتگوێ خستنی دەقەکانی تر پیشەی ئەهلی بیدەع ـە

بۆ نموونە خەواریج بۆچی توشی بیدعەی تەکفیربوون

دەستیان گرت بە ئایەتی ومن لم یحکم بما انزل اللّه فاولئــک هم الکافرون

وتیــان بەم ئایەتە دەگەین بەوەی کە هەرکەسێ پێچەوانەی فەرمان وبڕیاری اللّه شتێ بکات کافرە , بۆیە زیناکار و دز وئارەق خۆر هەموویان کافرن چونکە پێچەوانەی بڕیاری اللّه ـیان کــردووە , پشتیان کرد لەو دەقـانەی تر کە دز و ئارەق خۆر و زیناکار بە موسڵمان دائەنێت بۆیە گومڕا بوون.

جا ئەهلی سونەت بۆ تێگەشتن لە دەقـێک سەیری هەموو دەقەکان دەکەن ئینجا بڕیار ئەیەن کە چۆن لەو دەقە تێ بگەین , جا ئەم فەرموودە ئەفەرمووێ (**لم یعملوا خیرا قط**) مەبەستی ئەوە نییە هەر هیچ کاری چاکیان نەکردووە بە بەڵگەی فەرموودە

ابی هریرة ڕەزای اللّه ـی لێ بێت لە پێغەمبەرمان ﷺ ئەیگێڕێتەوە کە فەرموویــەتی :

((**حتى إذا فَرَغَ اللّه مِن القضاء بيْن العباد، وأراد أن يُخرجَ برحمته مَن أراد من أهل النار، أمَر الملائكة أن يُخرجوا من النار مَن كان لا يشرك باللّه شيئًا ممَّن أراد اللّه أن يرحمَه ممَّن يقول: لا إله إلا اللّه، فيعرفونهم في النار يعرفونهم بأَثَر السجود، تأكل النارُ مِن ابن آدم إلا أثرَ السجود، حرَّم اللّه على النار أن تأكلَ أثرَ السجود**...))

[رواه البخاری]

کاتێ اللّه تعالی له لێپرسینەوەی نێوان بەندەکان لێ ئەبێتەوە وە ئەیەوێ بە ڕەحمـی خۆی خەڵکانێ له دۆزەخ دەربهێنێت فەرمان بە فریشتەکان دەکات کە ئەو کەسانەی اللّه ئەیەووێ ڕەحمیان لێ بکات لەوانەی شەریکیان بۆ اللّه بڕیار نەیاوە وتویانە لا اله الا اللّه جـــا فریشتەکان له دۆزەخ ـدا بە شوێنەواری سوجدەکانیان ئەو کەسانە دەناسنەوە چونکە دۆزەخ هەموو بەنی ئادەم دەسوتێنێ ئیلا شوێنی سوجدە نەبێت اللّه حەرامی کردوە لەسەر دۆزەخ شوێنی سوجدە بسوتێنێ .

کە واتـــا ئەو کەسـانەی لە دۆزەخ دەرئەهێنرێن لە باوەڕداران بە شوێن سوجدە ئەناسرێنەوە واتا نوێژ خوێن بوونە چونکە گەر نوێژ خوێن نەبن فریشتەکان نایناسنەوە تا دەریان بهێنن.

ابنُ رجب له "فتح الباري" (7/ 241) ـدەفەرموێ :

" واستدلَّ بذلك بعضُ من يقول: إنَّ تارك الصلاة كافِر تأكله النار كلَّه، فلا يبقى على حاله حال عُصاةِ الموحِّدين ".

هەنێ لەو زانایانەی تەکفیری نوێژنەکەر دەکەن ئەم فەرموودە ئەکەن بە بەڵگـە کە نوێژنەکەر کافرە دۆزەخ هەموو لاشەی ئەسوتێنێ بۆیە حاڵی نوێژنەکەر جیاوازە لە مووەحیدە تاوانبارەکان .

بـــاشە بۆ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (**هەرگیز کاری چاکەیان نەکردووە**)

ئیمامی گەورە أبو بکر بن خُزَیمة رحمه اللّه وەڵامی ئەم پرسیارە ئەیاتەوە ئەفەرمووێ : " **هذه اللفظة: ((لم يعملوا خيرًا قطُّ)) من الجِنس الذي يقول العرب يَنفي الاسمَ عن الشيء؛ لنقصه عن الكمال والتمام، فمَعْنى هذه اللفظة على هذا الأصْل: لم يعملوا خيرًا قطُّ على التمام والكمال، لا على ما أوجب عليه وأمر به** "

ئەم وشەیە (هەرگیز کاری چاکەیان نەکردووە) لەو وشانەیە کــە عەرەب بەکاری ئەهێنن بۆ کرداریٚ کە ئەو کردارە لەجیٚ بەجێکردنیدا کەم وکورتی هەبێت جا پێغەمبەر ﷺ بەم مەبەستەوە فەرموویەتی هەرگیز کاری چاکەیان نەکردووە واتا بەتەواوی وبە جوانی هەرگیز کارێکی چاکیان نەکردووە بەڵکو هەموو جاریٚ کارەکانیان کەم وکوڕی تێدابووە بەو شێوە ئەنجامیان نەداوە کە شەرع فەرمانی پێیان کردووە .

بــــــەڵگەش لەسەر ئەم تەفسیرە لە خودی فەرموودە هاتووە

پێغەمبەر ﷺ باسی پیاویٚ ئەکات لە بەنی ئیسرائیل

پیاویٚ لە بەنی ئیسرائیل 99 کەسی کوشـت بوو وە کردی بە 100 کەس پاشان تەوبەی کــرد وهیجرەتی کرد بۆ خاکی اللّه پەرستان لە ڕێگای هیجرەت وەفاتی کرد جا فریشتەی ڕەحمەت وفریشتەی سزا ناکۆک بوون , فریشتەی ڕەحمەت وتی ئەمە تەوبەکارە وبەرەوی لای اللّه گەڕاوەتەوە , فریشــتەی سزا فەرمووی : **إنَّه لم يعملْ خيرًا قطٌّ** (رواه البخاری) ئەم کەسە هیچ کردەوەی چاکەی نەکردووە.

لە کاتێــکدا لەسەر ڕێگای هیجرەت مردووە کە هیجرەت یەکێکە لە کردارە چاکە گەورەکان , بەڵام مەبەستی پێی ئەوە بووە کە نەگەشتووە بەکرداری تەواو و کامڵ کە واتــا ئەوانەشی لە دۆزەخ دەرئەهێنرێن کردەوەیان هەبووە بەڵام وەک پێویست نەبووە کەم وکوڕی تێدابووە.

وە بۆ زیاتر تێگەشـتن لەو وشەیە لەزمانی عەرەبدا فەرموودەیەکی ترمان هەیە

أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ دخل المسجد فدخل رجل فصلى ثم جاء فسلم على رسول اللّهِ ﷺ فرد رسول اللّهِ ﷺ عليه السلام وقال ارجع فصل فإنك لم تصل فرجع الرجل فصلى كما كان صلى ثم جاء إلى النبي ﷺ فسلم عليه فقال له رسول اللّهِ ﷺ وعليك السلام ثم قال ارجع فصل فإنك لم تصل حتى فعل ذلك ثلاث مرار فقال الرجل والذي بعثك بالحق ما أحسن غير هذا فعلمني

پێغەمبەر ﷺ هاتە مزگەوتەوە پیاوێکیش هاتە مزگەوتەوە ونوێژی کرد پاشان پیاوەکە هاو سەلامی لەپێغەمبەر ﷺ کرد , پێغەمبەریش ﷺ وەڵامی سەلامەکەی یایەوە و بەپیاوەکەی فەرموو بگەڕێوە نوێژەکەو دووبارە بکەوە چونکـــە تۆ نــــوێژت نەکرد! , پیاوەکە گەڕایەوە نوێژی کردەوە پاشان گەڕایەوە بۆلای پێغەمبەر ﷺ وسەلامی کرد پێغەمبەر ﷺ وەڵامی یایەوە و فەرمووی بگەڕێوە نوێژ بکە چونکە تۆ نوێـژت نــــەکرد! , پیاوەکە دیسان گەڕایەوە وەک پێشتر نوێژی کردەوە گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وسەلامی کرد پێغەمبەر ﷺ وەڵامی یایەوە فەرمووی وعلیک السلام بگەڕێوە نوێژ بـکە تۆ نوێژت نەکرد تا سێ جار ئەمەی دووبارە کردەوە , ئینجا پیاوەکەش وتی بەو زاتەی تۆی بەهەق ڕەوانەکردووە لەوە زیاتر نازانم فێری نوێژم بکە ئینجا پێغەمبەر ﷺ فێری نوێژی کرد ....

جا مەبەست لەم فەرموودە ئەوەیە خۆ ئەو کابرا سێ جار نوێژی کرد کە چی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی تۆ نوێژت نەکرد لەبەر ئەوەی نوێژەکەی کەم وکووڕی تێدابوو , کەواتــا ئەو خەڵکەش لە دۆزەخ دەرئەهێنرێن کردەوەیان هەیە بەڵام کەم وکوڕی تێدایە.

والحمـدللّه کە اللّه تعالی ڕێنمای ئێمەی کردووە بۆ عەقیدەی ئەهلی سونەت کە بنیاد نراوە لەسەر بەڵگەی بەهێز و دەمکوتکەر بۆ ئەهلی بیدەع.

③① ونقيم فرض الجهاد والحج مع أئمة المسلمين في كل دهر وزمان . ولا نرى الخروج على الأئمة ولا القتال في الفتنة ،

فەڕیزەتی جەنگ وجیهـاد وحەج لەگەڵ پێشەوایانی موسڵمانان ئەنجام ئەدەین لەهەموو کات وسەردەمێکدا وە دەرناچین لەسەر پێشەوایانی موسڵمانان وە لەکاتی فیتنەدا ناجەنگین.

———— ———— ———— ————

دوو ڕوونکردنەوە

① خرۆج (دەرچوون) لەسەر پێشەوای موسڵمان جائیز نییە ئەگەر چی ستەمکار وتاوانباریش بێت تاوەک کــوفری لێ دەرنەکەوێت.

② ئەفەرمووێت لە کاتـی فیتنەدا جەنگ ناکەین ئایا مەبەستی پێی چییە ؟

چونکــە مەدخەلیەکان وزۆربەی مەلاکان چەند فەرموودەیەکیان هێناوە خەڵــک لە جیــهاد سارد ئەکەنەوە لەم سەردەمە ئەڵێن لە کاتی فیتنەدا جیهاد ناکرێت , لە کاتێـکدا ئەو فەرموودانە مانایەکی تریان هەیە.

گومانەکەشـیان ئەمەیە

ئەڵێن پێغەمـبەر ﷺ فەرموویەتی

(فِتَنًا كقطعِ اللَّيلِ المظلِمِ يصبِحُ الرَّجلُ فيها مؤمنًا ويُمسي كافِرًا ويُمسي مؤمنًا ويصبحُ كافرًا القاعدُ فيها خيرٌ منَ القائمِ والقائمُ فيها خيرٌ منَ الماشي والماشي فيها خيرٌ منَ السَّاعي فَكَسِّروا قِسِيَّكم وقطِّعوا أوتارَكم واضرِبوا بسيوفِكُمُ الحجارةَ فإن دُخِلَ علَى أحدِكُم فليَكُن كخيرِ ابنَي آدمَ)

فیتنەیـانێک بەرێوەیە وەکـ شەووێکی تاریــک باڵ دەکێشێت کە لەو ڕۆژانەدا پیاو ڕۆژدەکاتەوە باوەڕدارە ئێوارەی لێ دێت کافر دەبـێت کەسـێ کە دانیشتووە باشترە لەوەی بە پێوەیە ئەوەشی بە پێوەیە باشترە لەوەی هەنگاوی بۆ دەنێت ئەوەی هەنگاو ئەنێت باشترە لەوەی بەپەلە بۆی ئەچێت جا لەو ڕۆژەدا ئێوە تیر وکەوانەکەتان بشکێنن وشمشێرەکانتان بشـکێنن ئەگەر کەسـێ هاتە سەرتان ئێوە وەکـ کوڕە باشەکەی ئادم بکەن (کەبراکەی خۆی وت ئەگەر تۆ بشمکوژیت من تۆ ناکوژم).   (صحیح ابن ماجە)

دەڵێـن ئەمڕۆ سەردەمی فیتنەیە ولەسەردەمی فیتنەش نابێت جیهاد بـکرێت !

لە وەڵامـدا ئەڵێین

سەردەمـی فیتنە مەبەست پێی فیتنەی نێوان موسـڵمانانە نەکـ موسڵمان چەک دانێت و کوفر وڵاتەکانمان داگیر بکات وپێیان بڵێین ئەگەر بــشمان کوژن ئێمە دەستان لێ بەرزناکەینەوە

چونکــە

① لەناو فەرموودەکەدا هاتووە ـدەفەرموویت (فإن دُخِلَ علَى أحدِكُم فليَكُن كخيرِ ابنَي آدمَ)

ئێوە وەکـ کوڕە باشەکەی ئادم بکەن (کەبراکەی خۆی وت ئەگەر تۆ بشمکوژیت من تۆ ناکوژم) کەواتـا باسی شەڕی نێوان براکانە (کەئیمانداران برای یەکن کــافران برای ئێمە نین تابەبرا بشوبهنرێن)

② مەبەست پێی شەڕی نێوان موسڵمانانە کە ئامانج لەو شەڕکردنە ڕوون نییە ونازانرێت لە پێناو چیدایە.

پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرمووێت :

(**یکثر القتل یوم القیامة ولا یعرف من قتل فیما قتل ، ولا یعرف القاتل لماذا قتل ، ویکون القاتل والمقتول في النار**)

کوشتار زۆرە بێت لەڕۆژانی قیامەت ئەوەی کوژراوە نازانێت لەبەرچی کوژراوە ئەوەشـی بکوژە نازانێت بۆچی دەکوژێت وە کوژراو بکوژ لەئاگردان (چونکە کوژراویش نیەتی هەبوە بکوژ بکوژێت بەڵام بکوژەکە پێش کەوتوە لەکوشتنی).

رواه مسلم (2908)

③ أبي موسی الأشعري رضي الله عنە دەیگێڕێتەوە کە کاتێ پرسیار لە پێغەمبەر کـرا (الهرج) چییە ؟

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

(**قَال : الْكَذِبُ وَالْقَتْلُ . قَالُوا : أَكْثَرَ مِمَّا نَقْتُلُ الْآنَ ؟ قَالَ : إِنَّهُ لَيْسَ بِقَتْلِكُمْ الْكُفَّارَ ، وَلَكِنَّهُ قَتْلُ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ،**

درۆو وکوشــتنە وتیان لەوکوشتنە زیاترە کەئەمڕۆ ئێمــە دەیکەین ؟

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : ئەو کوشتنە ئەوە نییە شەڕی کافران بکـەن بەڵکــو خۆتان لە نێوان خۆتان یەکتری دەکوژن

حَتَّى يَقْتُلَ الرَّجُلُ جَارَهُ ، وَيَقْتُلَ أَخَاهُ ، وَيَقْتُلَ عَمَّهُ ، وَيَقْتُلَ ابْنَ عَمِّهِ . قَالُوا : سُبْحَانَ اللَّهِّ ! وَمَعَنَا عُقُولُنَا ؟ قالَ : لَا ، إِلَّا أَنَّهُ يَنْزِعُ عُقُولَ أَهْلِ ذَاكَ الزَّمَانِ ، حَتَّى يَحْسَبَ أَحَدُكُمْ أَنَّهُ عَلَى شَيْءٍ وَلَيْسَ عَلَى شَيْءٍ)

تاوای لێ دێت پیاو هاوسێەکەی خۆی دەکوژێ وبراکەی خۆی دەکوژێت ومامی خۆی و ئامۆزاکەی خۆی دەکوژێت وترا سبحان اللّه ئایا لەو ڕۆژە خاوەن ئـەقڵین ؟

فەرمووی نەخێر ئەقڵ لە خەڵکی ئەو سەردەمە هەڵدەگیرێت تاوای لێ دێت هەریەکێ لەوان وادەزانێت لەسەر هەقە و بەڵام لەسەر هیچ نییـە .

رواه أحمد " المسند " (409/32) وصححه المحققون

④ ئیمام ـی القرطبي رحمه اللّه ـدەفەرموویێت :

" بيَّنَ هذا الحديث أن القتال إذا كان على جهل من طلب دنيا ، أو اتباع هوى ، فهو الذي أريد بقوله : (القاتل والمقتول في النار) "

ئەم فەرموودە ڕوونیدەکاتەوە کە ئەگەر جەنگکردن لەسەر نەفامیەت و دوونیا ویستی و شوێنکەوتەی ئارەزووبێت ئەوا فەرموودەکە دەیگێڕێتەوە کە فەرمووی (بکوژ و کوژراو لەدۆزەخ ـدان). " فتح الباري " (34/13)

⑤ ئیمام ـی النووي رحمه اللّه ـدەفەرموویێت :

" وأما كون القاتل والمقتول من أهل النار فمحمول على من لا تأويل له ، ويكون قتالهما عصبية ونحوها "

مانای ئەوەی بکوژ وکوژراو لە دۆزەخ ـن تەفسیر دەکرێت بۆ سەر ئەو کەسانەی کەوا تەئویلێکی دیــنیان نییە ب ۆکارەکەیان وە شەڕکردنەکەیان لەپێناو دەمارگیری جاهلیەت وهاوشێوەکانیەتی. " شرح مسلم " (15/18)

کەواتــا ئەگەر لەنێوان موسڵمانان (دووکۆمەڵی مووەحید شەڕ ڕوویدا لەپێناو پارە و دوونیا ودەسەڵات ئێمە شەڕناکەین) چونکــە بۆ دوونیا خۆمان بەکوشت نایەین وخوێن موسڵمان نارێژین .

<u>ئەممــا شەڕکردن دژی کـافران بەردەوامە تاقـیامەت و ناوەستێت ئەوەی ئەم جیهادە دەکــات موژدەی پێ ـدراوە ئەوەشی ئەم جیهادە سەرناخات لۆمە کــراوە</u>

أبو داود لە سننەکەیـــــدا بە ژمارە (2532) ڕیوایەتی کردوە لە أنس بن مالك کە پێغەمـــبەر ﷺ فەرموویــــەتی :

(**والجهاد ماض منذ بعثني الله إلى أن يقاتل آخر أمتي الدجال**)

تێکوشان بەردەوامە لەو کاتەی اللە منی ناردوە تاکۆتا کەس لەئومەتەکەم دەجال دەکوژێت .

تێـــکۆشـــــان ـی بەکوشتنی دەجـــال کۆتای پێ هێنا کەواتا مەبەست لەتێکۆشــان قـــــتال کردنــە.

وە رسول اللە ﷺ فەرموویــــەتی :

" **لا تزال طائفة من أمتي يقاتلون على الحق ظاهرين على من ناوأهم حتى يقاتل آخرهم المسيح الدجال** " .

بە بەردەوام کۆمەڵێك لە ئومەتەکەم کوشتار دەکەن لەسەر هەق وە دیارن بەسەر دوژمنەکانیان تاکو کۆتا کەسیان دەجال دەکوژێت.

وە چۆن جیــهاد واجب نابێت لە کاتێــکدا خاکی موسڵمانان داگیرکراوە و ئازادکردنی خاکی موسڵمانان ئامانجـێکی ڕوون وئاشکرایە وگەڕاندنەوەی خیلافەت گەورەترین ئامانجە.

شیخ الإسلام ابن تیمیة لە (الفتاوى المصرية) 508/4 ـدەفەرمــوویت :

(**أما قتال الدفع عن الحرمة والدين فواجب إجماعاً فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفع فلا يشترط له شرط بل يدفع بحسب الإمكان**)

بەڵام کوشتاری دەرکردنی داگیرکەر لە پێناو بەرگری لە شەرەف ولە دیــن واجبە بە ئیجماع , چونکە دوژمنی داگیرکەر کەدین و دونیا وێـــران دەکات هیچ شتێ نیــە لەدوای باوەڕهێنان بەاللّە واجب بێت وەک شەڕکردن بۆ دەرکردنی وە هیچ مەرجێک دانانرێت بۆ دەرکردنیان بەڵکو بەپێی توانا هەوڵ دەدرێت بۆ دەرکردنیان .

کەواتـا بەشداری جەنگی فیتنەی نێوان موسڵمانان ناکرێت نەک ئەگەر لەسەردەمێکا فیتنە هەبێت وواز لە جیهاد بهێنرێت چونکە بەو تێگەشتنە بێت لەسەردەمی ئیمام عوسمانەوە فیتنە لە نێوان موسڵمانان دەستی پێکردووە کەسیشمان نەبینی لە درێژای مێژووی ئیسلام وازی لە جیهادکردن دژی کافران هێنابێت.

④① ونسمع ونطيع لمن ولاه اللّه عز وجل أمرنا ولا ننزع يدا من طاعة ، ونتبع السنة والجماعة ، ونجتنب الشذوذ والخلاف والفرقة .

بیستن وگوێڕایەڵێمان ئەبێت بۆ ئەوکەسانەی کەاللّە دەیانکات بەوەلی ئەمرمان وەدەست لەگوێڕایەڵیان هەڵناگرین وە شوێن سونەت وجەماعە ئەکەوین و دوورئەکەوینەوە لەشوێنکەوتەی وتەی شاز وڕاجیاوازی و تەفرەقە.

گرنگی پەیوەست بوون بە خەلیفە و کۆمەڵی موسڵمانان

پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرموویێت :

(تكونُ دعاةٌ على أبوابِ جهنمَ ، مَنْ أجابَهم إليها قذفوه فيها ، هم قومٌ مِنْ جِلْدَتِنا ، يَتَكَلَّمُونَ بألسنتِنا ، فالزمَ جماعَةَ المسلمينَ وإمامَهم ، فإنْ لم تَكُنْ جماعَةٌ ولَا إمامٌ فاعتزِلْ تِلْكَ الفِرَقَ كُلَّها ، ولَو أنْ تَعَضَّ بأصلِ شجَرَةٍ حتى يُدْرِكَكَ الموتُ وأنتَ كذلِكَ)

بانگخوازانێ پەیدا ئەبـن لەسەر دەرگای دۆزەخ ڕاوەستاون هەرکەسێ وەڵام ـی بانگەوازەکەیان بـاتەوە ئەیخەنە دۆزەخەوە ئەوانەش کەسانێکــن لە خۆمانن وە بە زمان ـی خۆمان قــسە دەکەن لەو کــاتەدا تۆ پــــابەند بــە بەکۆمەڵی موسڵمانان وپێشەواکەیان ئەگەر پێشەوا وکۆمەڵیان نەبـوو ئەوا لە هەموو کۆمەڵەکان دوورکەوە گەرچی گازت گرتبێت بەلقی دارێـک تامردن بەوشێوە بە (واتە ونەچیتە ناو گروپەکان ـی ترەوە). (البخاری)

لێرەوە ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێت هەق لەگەڵ جەماعەت ـی ئیمام ـدایە نەکـ کۆمەڵانێکی وەک حەمدانی وعمومی وگروپەکانی دیکە کە ئیمامـێکیان نییە وە نەوەک ئیخوان و حیزبیەکان کە ئیمام ـی شەرعیان نییـە وئیمامەکەیان پەرلەمان ودیموکراسیەتە.

بۆیە ئێمە لەگەڵ ئیمام وخەلیفەی دەوڵەتی ئیسلامین

چونکە ئیمامەتیەکەی لە ڕێگەی ئەهلی حەل وعەقدەوە دامەزراوە

وە کۆمەڵەکەشـی حوکم بەشەرع دەکات

خۆ ئـەگەر دەوڵەتی ئیسلام ـیش نەبوایە ئێمە بەپێی ئەو فەرموودەیە دوورئەکەوتینەوە لە هەموو گروپەکان ـی تری هاوشێوەی عموم ـی وحەمدانیەکان وهاوشێوەکانیان , بەڵام کە دەوڵەت وئیمام هەبـوو وخیلافەت ڕاگەیانرا ئەوە پابەند وسەرخەرستنی دەوڵەتی ئیسلامی و پێشەواکەیمان هەڵبژارد.

چونکـە قورئان وسونەت فەرمان دەکـات بچینە ژێر گوێڕایەڵ ـی وبەیعەت ـدان بەخەلیفەی موسڵمانان پێغەمبەر ﷺ ـدەفەرمووێت : (أنَّ من مات وليس في عُنقِهِ بيعةٌ فإنَّ مِيتتَهُ جاهليةٌ). (مسـلم)

هەرکەسێ بمرێت و بەیعەت ـی خەلیفەی لە گەردن نەبێت بە مردن ـی نەفامی مردووە .

⑤① وأن الجهاد ماض منذ بعث الله - عز وجل - نبيه - عليه الصلاة والسلام - إلى قيام الساعة مع أولي الأمر من أئمة المسلمين لا يبطله شيء . والحج كذلك ، ودفع الصدقات من السوائم إلى أولي الأمر من أئمة المسلمين .

وە جیـهادکردن بەردەوامە لەوکاتەی اللە تعالی پێغەمبەری ناردووە ﷺ تا ڕۆژی قـیامەت لە پشت وەلی ئەمری موسڵمانانەوە ئەنجام ئەدرێت وە هیچ شتێ نابێت ئەو جیهادە پەکـ بخات (با وەلی ئەمرەکە ئەهلی سونەتیش نەبێت ومبتدع وستەمکاریش بێت بەڵام مادام موسڵمانە وحوکـم بە شەرع ئەکات لە پشتیەوە دژی

کافران جیهاد ئەکرێت بە پێچەوانەی گروپی حەمدانیەکان کە پێیان وایە جیهاد تەنها لەپشت کەسێک ئەکرێت کەڕێکـ عەقیدەی خۆیانی هەبێت) وەهەروەها حەج و وە کۆکردنەوەی زەکات و تەسلیم کردن ـی بەپێشەوایانی موسڵمان.

⑥① والناس مؤمنون في أحكامهم ومواريثهم ، ولا ندري ما هم عند الله عز وجل.

خەڵکـــی لەئەحکامی دوونیادا ومیراث ـدان باوەڕدارن بەڵام نازانین لەلای اللّه چی حوکمێکیان هەیە.

________ ________ ________ ________

واتـا ئیجماعی ئەهلی سونەت لەسەر ئەوەیە حوکم لەسەر ڕووکەشی خەڵک ئەدرێت لە ڕووکەشـدا مامەڵەی موسڵمان لەگەڵ خەڵکی ئەکەین تاوەکـ کوفرێکی ئاشکرایان لێ دەرئەکەوێت , تەنانەت اللّه تعالی ڕێنمای هاوەڵان دەکــات ئەگەر ڕۆشتن بۆ غەزا بۆ ناو خاکـ وڵاتی کافرە ئەصلیەکان گرنگی بەبچووکترین دروشمی ئیســلام بدەن.

اللّه ـدەفەرمووێت : ﴿ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ﴾ [النِّسَاء : ٩٤]

ئەوکەســەی سەلام ـی ئیسلامتان لێ دەکــات پێ مەڵێــن تۆ ئیماندار نیت.

ابن عباس ـدەفەرمووێــت :

کۆمەڵێ لە موســڵمانان پیاوێــکیان بینی کە ماڵ وسامانێ زۆری پێ بــوو کاتێ ئەم پیاوە موسڵمانەکانی بینی بە موسڵمانەکانی وت ســلام علیــکم بەڵام موسڵمانان کوشتیان و ماڵ وسامانەکەیان بــرد.

ئیتر کە هەواڵەکە گەیشــت بە پێغەمــبەر ﷺ بە موسڵمانە بکوژەکەی فەرموو :

" **لا غفر اللّه لك** ". واتا اللّه لێت خۆش نەبێت وە

ئەم ئایــەتە دابەزی

﴿ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَـٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ﴾ (تەفسیری ابــن كثیر)

پێغەمــبەر ﷺ دەرخســتنی شــەعائیری ئیســلامی بە حەرامکـردنی خوێن وماڵ وحوکم ـدان بە موســڵمان بوونی داناوە بۆ وڵاتێ کە ئەصڵ لە خەڵکەکەیدا کوفرە ئەی دەبێت حاڵی ئەوانە چۆن بێت کە تەکفیری تێکڕای موسڵمانانی ئەهلی قیبلە ئەکەن بێ ئەوەی هیچ کوفرێکیان لەو موسڵمانە بینی بێت.

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْخَطِيبُ أَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنِ أَحْمَدَ الْخَلَّالِ أَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْأَصَمُّ أَنَا الرَّبِيعُ أَنَا الشَّافِعِيُّ أَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ نَوْفَلِ بْنِ مُسَاحِقٍ عَنِ ابْنِ عِصَامٍ عَنْ أَبِيهِ:

پێغەمبەر ﷺ کاتێ ســریەیەکی ناردبایە دەیفەرموو :

" **إِذَا رَأَيْتُمْ مَسْجِدًا أو سمعتم أذانا فلا تقتلنّ أحدًا** ".

ئەگــەر مزگەوتان بینی یان گوێتان لەبــانگ بوو کەس مەکــوژن .

کــەواتــا ترســناکترین عەقــیدە ئەوەیــە پێچەوانەی قورئان وسونەت بــکەی ئەهلی ئیســلام بــەکافر بــزانیت.

پێغەمــبەر ﷺ دەفەرمووێــت : « **أَيُّما امرئ قال لأخيه: يا كافر، فقد باء بها أحدهما، إن كان كما قال، وإلا رجعت عليه** ». (بخاری ومســلم)

هەرکەســێ بەبراکەی بڵێت ئەی کــافر ئەوا بۆ یەکێکیان دەگەڕێتەوە گەر ئەو کەسە کافرنەبێت ئەوا بۆخۆی دەگەڕێتەوە .

ئەمڕۆ گرووپی عمومیــەکان بۆ تەکــفیرکردنی موسـڵمانانان ئەوە ئەکەن بە بەڵگــە ئەڵێن زۆرینەی خەڵکـ مورتەدە مادام زۆرینە مورتەدن کەواتـا تاکـ تاکی خەڵکـ بەو زۆرینەیە دەبەستریێنەوە وە مادام کوفری خــەڵکەکە لەشــیرکـ وحاکمــیەتە کەواتــە بە نوێژ حوکم بــە موســڵمان بوون نادرێت.

بــەڵام ئەم بەڵگــەیە زۆر لاوازە و دوورە لەڕاستیەوە

چونکــە لەسەردەمی هاوەڵان ڕیــدە زۆر بــڵاوبوویەوە هەر مانعی زەکات و شوێنکەوتوانی موسەیلەمە و گەڕانەوەی خەڵکـ بۆ بت پەرســتی کەچی هاوەڵان هیچ نوێژ خوێنێکیان تەکــفیر نەدەکــرد نەیان فەرموو هەرکەس نوێژیش بکات کافرە تاوەکـ دڵنیا ئەبین لە عەقیدەکەی.

أبو عبيد ـدەفەرمووێــت : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن أبي سفيان ـدەفەرمووێت :

جاورت مع جابراً بن عبد الله بمكة ستة أشهر فسأله رجل: هل كنتم تسمون أحداً من أهل القبلة كافراً؟ فقال: معاذ الله! قال: فهل تسمونه مشركاً؟ قال: لا

شەش مانگــ لە مەککە لای جابری کوڕی عبــدالله بووم پرســیارم لێــکرد وتم ئایا ئێوە ناوی هیچ یەکێــکـ لە ئەهلی قیبــلە دەنێن کــافر ؟

جابر فەرمووی پــەنا بە الله

وتم ئەی پێیان ئەڵێن موشــریک ؟

فەرمووی نەخــێر . (الایمان ابو عبید).

ئیمام ابو عبید قاسم بن سلام لە پەڕەی34 ـدەفەرموویـێــت :

(ولا يجب اسم الكفر والشرك الذي تزول به أحكام الإسلام ويلحق صاحبه بردة إلا كلمة الكفر خاصة دون غيرها، وبذلك جاءت الآثار مفسرة)

دروســت نییە ناوی کوفر وشــیرکی گەورە کەخاوەنەکەی لە ئیســلام دەردەکات ومورتەدی دەکاتەوە لە ئــیسلام بدرێتە پاڵ ئەهلی قیبلە ئــیلا بەوتنی وشــەی کوفری (گەورە یان کرداری کوفری گەورە) نەبێت هەروەک چۆن ئاثــار لەم بارەیەوە هاتووە .

ســەلەف کوفری جەهمیەکان و موعتەزیلە زۆر بەربڵاوبــوو کەچی هیچ یەکێ لە سەلەف نەیفەرموو حوکم بــە موسڵمان بوون نادرێ تا ئیظهاری عەقــیدە ئەبینیت باشترین بەڵگەش ئەوەیە ئیمام بــەربهاری کاتێ دەمرێ دوو ئەهلی سونەت نوێژی لەسەر دەکــات لەگەڵ ئەوەشــدا یەک وتە نەهاتووە لە سەلەفەوە کە بــڵێت خەڵک بەعام کافرە ئیلا بەبینینی تەوحید وســونەت.

زانایــان زۆر ڕێــگریان کــردوە لەوەی تاکــێ لە موســڵمانان بە گومان تەکفیر بــکرێت چ جای تەکــفیری گشــتی موسڵمانان بــە گومان.

ابن نجیم لە "البحر الرائق" لە [5/ 134، ط. دار الكتاب الإسلامي] ـدەفەرموویـێــت :

" **إذا كان في المسألة وجوه توجب التكفير، ووجه واحد يمنع التكفير، فعلى المفتي أن يميل إلى الوجه الذي يمنع التكفير؛ تحسينًا للظن بالمسلم** ".

ئەگەر لە بــابەتێکدا چەند ڕوویەکـ هەبێت بۆ تەکـفیرکردنی موسڵمانێ بەڵام ڕوویــەکی تر هەبێت ڕێـگربێت لە تەکـفیرکردنی ئەو موســڵمانە ئەوا لەسەر کەسی فەتوادەر پێویســتە کار بەو ڕووە بــکات کە ڕێگری لە تەکــفیرکردنەکە دەکات و گومانی چاک بـەرێ بەموسڵمان .

وتــم زانــایان ئاوا حەزەریان کردووە لە تەکـفیرکردنی موســڵمانان بە گومــان ئاخۆ ئەبێت عموومیەکان لە کــام بەشــێ عەقیدە جێی دەبــێتەوە ئیلا عەقیدەی ئەزارقە نەبێت.

پرسیار // ئایا دەوڵــەتـــی ئیســـلامـی چی حوکمێ ئەیـا بەسەر مجهول حال لە دار کــوفری طارئ ؟

سەرەتــا پێش ئەوەی عەقیدەی دەولـە ڕوون کەینەوە ئەمەوێ تیشـک بخەمە سەر ئەوەی , بـابەتی پێناسـەی دار الکـفر و دار الاسـلام پێناسەی زانایان بۆ ناسینی دار الکفر و دار الاسـلام بابەتێـکی ئیجماع ـی نییە.

زانایان لەپێناسەی ئەوەی چی کاتێ دار الاسـلام دەبێت بە دار الکـفر خیلافیان هەیە

<u>بەڵام جــمهوری زانایان لەسەر ئەوەن هەر وڵاتــێ شعائر ویاســای کوفری تێدا زاڵ بــوو ئەوە دار الکــفرە</u> وەکـ ئیمام ـی ابن قیم لە کتابی أحکام اهل الذمة باسی دەکـات ئەگەر چی خەڵکەکەشــی موسڵمان بێت.

پــاشان هەندێ لەزانایانی شافعی وەکـ ئیمام ـی نەوەوی لە ڕافعی دەیگێڕێتەوە

هەر وڵاتــێ پێشتر دار الاسـلام بێت دواتر کوفر داگیری بــکات ئەگەر یەکـ موسڵمان لەو وڵاتەدا مابێتەوە ئەوا مجهول بە موسڵمان دائەنرێت چونکـە پێیان وایە (الاسـلام یعلو ولا یعلی علیه). روضة الطالبین

وە زانــایان ــی نەجدی ودەوڵەتی ئیسلامی لەسەر ئەو بۆچوونەن کە ئیمام ــی ابن قیم لە جمهوری زانایانەوە نەقـڵی کردوە.

واتـا بڕوایـان وایە ئەگەر وڵاتـێ بوو بە دار الکـفر وە خەڵکـەکەی تێکڕا موڕتەد ببنەوە بەجۆرێ موسڵمــان شـاراوە بێت تێدا و ئیسلام بشارێتەوە نەتوانێ ئیسلامەتی دەربخات پێیان وایـە حوکم ــی کوفر دەدرێت بەسەر هەموو خەڵکەکەدا ئیلا کـەسێ نەبێت کە ئیسلام ــی لێ ببینرێت وکوفری لێ نەبینرێت.

وە دەوڵــەتی ئیســلام ــی هەمان عەقیدەی زانا نەجدیەکـانی هەیە لەم بابەتەدا

لە سلسلە منهەجیـەکەیدا لە باس ــی ئەحکــام ــی وڵاتان دەولـە ڕوون ــی دەکاتەوە حوکم ــی کوفر نادرێت بەسەر هەموو خەڵکدا لەبەر ئەوەی وڵاتەکە وڵاتــی کوفرە بەڵکــو بەپێی حاڵــی خەڵکەکە حوکم ـدان لەسەر خەڵکـ دەگۆڕێت.

بۆ نمـوونە خەڵکـی ماردین لەسەردەم ــی شێخ ــی ئیسـلام ابن تیمیە کە تەتار ماردین ــی داگیر کرد , شێخ فەرمووی نابێت حوکم ــی نیفاق و فاسق بون بدرێت بەسەر هەموو خەڵکـی ماردین بەڵـکو گەر کەسـێ یارمەت ــی تەتار بدات بۆ ڕێگریکردن لەشـەرع ــی اللّه ئەوا ئەوکەسـە کــافرە .

(واتــە هەموو خەڵکـ موڕتەد نەبونەتەوە هەموویان نەبون بەهاوکاری تەتار بۆیە حوکم ــی کوفری نەیا بەسەر هەمووی).

وە حاڵــی ئەهلی مەککــە لە سەردەم ــی شێخ حمد بن عتیق دەهێنێتەوە کە تێکـڕای خەڵکی مەککــە پێکەوە کوفریان ئەنجام ئەیـا بۆیـە شێخ حوکم ــی کوفری یا بەسەر هەموو خەڵکـی مەککە ئیلا مەگەر کەسـێ ئیسلامەت ــی لێ ببینرێت بەبێ کوفر.

بــۆیــه شـێـخ ـمان ترکــی بـن علی لــه کتـاب ـی التحـاکــم الـی محـاکـم الوضـعیـة ـدەفەرمـوویــت :

(دار الكفر الطارئ .. فالاصـل انها كانت دار الاسـلام والاصـل فی اهلها الاسلام ولكـن ارتد الحاكمون عليها فی فترة من الفترات او احتلها الكفـار في فترة من الفترات فالاصل في حكامها الكفر والاصل في اهلها الاسـلام ... لكننا لانقول بان الاصل في اهلها الكــفر الا اذا استحالت كما حصلا مثلا في الاندلس وهي اسبانيا ... ولكن لانقول ان الدول الخليج مثلا بلاد الحرمين لانقول ابدا انها دار الكفر اصلي لاهــي دار الكفر طارئ ارتد الحاكمون عليها الاصل في اهلها الاسـلام حتى يتبين العكس)(٣٣-٣٤)

واتــا : وڵاتــی کوفری طارئ .. ئەسڵ تێدا ئەوەیە پێشـتر وڵاتی ئیـسلام بووە وە ئەصــڵ لەخەڵکەکەیدا ئیســلام ـە بەڵام فەرمانڕاوەکانی لەسەردەمێکدا مورتەد ئەبـنەوە یاخود کافر داگیری دەکات لەسەردەمێـکدا جا ئەصــڵ لەفەرمان ڕەواکـان ـی ئەم وڵاتە کـوفرە وە ئەصــڵ لەخەڵکەکەشــی ئیســلام ـە ... وەئیمە ناڵێین ئەصـڵ لە خەڵکەکەیدا کـوفرە ئیلا کــاتێ کە خەڵکەکەش دینەکەیان بگۆڕن تێکڕا مورتەد ببنەوە وەک ئەوەی لە ئەندەلس کە ئیسبانیایە ڕویدا .. بەڵام نـــــاڵێین وڵاتانی خەلیج دار کوفری ئەصڵیە بۆ نموونە بلا الحرمین (سعودیە) ناڵێین دار کــوفری ئەصلیە بەڵکو وڵاتــی کوفری طارئ ـە دەسەڵاتدارەکانی مورتەد بوونەتەوە وە ئەصــڵ لە خەڵکەکەی ئیســلام ـە تا پێچەوانەی ئیسلام ـی لێدەرئەکەوێت .

گەر سەرنج بەین خەڵکــی سعودیە نیوەی مەدخەلیە وپشتگیری حوکمـەت ـن واتـا لە سەدا 50 , وە بەشێ زۆری ئیخوان ـی و سروریـە وە بەشێ لە خەڵک سۆفی و کەمینەیەک لە ڕافیزە و بەشێ لە عەلمانیەکانی تێدایە واتا کەمینەیەکـ موەحید ئەمێنێتەوە لە سعودیە ئەو کەمینەیەش زۆریـان لە زیندانن , بــەڵام دەبینیت شێخ فەرمووی ئەصـڵ لە خەڵکەکەیدا ئیســلام ـە واتا نەیفەرموو مادام زۆرینە مورتەدن

توقف دەکەین یان تەکفیری عام دەکـەین , نەخێر بەڵکـو ئەصــڵ تێدا ئیسلامە چونکـە وڵاتەکە بە حاکم و بەخەڵکەوە تێکڕا هەڵنەگەڕاونەتەوە لە ئیسلام بەڵکـو حاکم و بەشـێ لەخەڵکـ نەکـ هەمووی بۆیە حوکم ـی عام نادرێت بەسەر هەمووی بە کوفر , وە توقف یش ناکـرێت لەمجهول حال چونکـە ئەصـڵ لەخەڵکەکەیدا ئیســلام ـە.

وە شــێخ ـمان ئەبو محمدی عەدنان ـی فەرمووی تێکڕای ئەهلی سونەت لە عێراق وشام بە موسـڵمان دەزانین تا کوفریان لێ نەبینین.

(کــەواتــا ناوچە سونیەکان ئەگەر چی خەڵکێ زۆریشی تێدا موڕتەدە بەڵام حوکم ـی ئیســلامەتی دەدرێ بەسەر هەموویدا تــا کوفریان لێ ئەبینرێ بەڵام ناوچە شیعە ڕافیظیەکان چونکـە تێکــڕا حوسێن پەرستن حوکم ـی کوفر دەدرێت بەسەر شارەکەیان بەتێکڕا نموونەی کەربەلا و نەجەف).

(واتــە وتەی فەرم ـی دەولە ئەوەیە ئەصڵ لە خەڵکی دار الکفری طارئ ئیسلام ـە ئیلا کاتێ دەڵێت ئەصڵ لە خەڵکەکەیدا کوفرە کە تێکڕا خەڵکـ موڕتەد ببنەوە وە شتێکیش نییە بە ناوی توقف لە مجهول حال بەڵکـو یان ئیسلام یان کوفر تەوقف بیدعەی ئەخنەسیەکانە لە خەواریجــەکان وە تەکـفیر کردنی مجهول حال بە بیانوی ئەوەی زۆرینەی خەڵکـ موڕتەدن بیدعە نییـە بەو مەرجەی بە شەعائیر مجهول بە موسـڵمان بزانێت بەڵام وتەیەکی هەڵەیـە).

⑦① فمن قال : إنه مؤمن حقا فهو مبتدع ، ومن قال : هو مؤمن عند اللّه فهو من الكاذبين ، ومن قال : هو مؤمن باللّه حقا فهو مصيب .

هەرکەسێک بڵێت من ئیماندارم بەهەق ئەو کەسە مبتدعە هەرکەس بڵێت من ئیماندارم لای اللّه ئەوا لە درۆزنەکانە وە هەرکەس بڵێت من ئیماندارم بە اللّه تعالی بەهەق ئەوە پێکاویەتی.

مەبەستی ئەم قسە چییە ؟

لەسەردەمی سەلەف

مورجیئەکان وجەهمیەکان ئەیانگوت خەڵک هەمووی لە ئیماندا یەکسانن وەدەیانگوت ئیمان کەم وزیاد ناکات وە ئیمانی هەموو خەڵک وەک ئیمانی ابو بکر وعومەرە چونکە پێیان وابوو کردار لە ئیمان نییە ئیمان شوێنەکەر دڵە وگۆڕانکاری بەسەر نایەت وە پێیان وابوو نابێت بڵێیت ئیماندارم ان شاء اللّه.

بۆیە ئەهلی سونەت کە بڕوایان وایە ئیمان دڵ و وتە وکردارە و زیاد وکەم ئەکات نابێت کەسی موسڵمان بە جۆرێ بڵێت ئیماندارم واتا ئیمانم کامڵە بەڵکو پێیان باشبووە بڵێت ئیماندارم ان شاء اللّه , واتا ان شاء اللّه لە لای سەلەف بۆ ئیمانی طاعە وکردار و مردنە لەسەر ئیمان وقبوڵ بوونی کردارەکانی ئیمانە لای اللّه بۆیە ئەیگەڕێنینەوە بۆ لای ویستی اللّه.

ئەمما ئیمان ـی بەڕاست دانانی اللّه وشەرعەکەی ئەمەیان ان شاء اللّه ـی بۆ ناکەین چونکە دڵنیایین کە باوەڕمان وایە ویەقینمان هەیە شەرعی اللّه ڕاستە و بڕوامان پێیەتی بەڵام ان شاء اللّه کاتێ ئەکەین بۆ ئیمانی کرداری ئایا بڕواکەمان لای

اللّە قبولّە وکردارەکانمان لای اللّە قبولّ ئەبێت ؟ بەم نیەتەوە ئەڵێین ان شاء اللّە بڕواردارین.

شێخ حەمد ـی کوڕی عەتیق رحمه اللّە ئەفەرموێت دەگێڕێتەوە کە إسحاق بن إبراهیم فەرمووی بیستم لە باوکی عبد اللّە ئەیفەرموو (**أذهب إلى حديث ابن مسعود في الاستثناء في الإيمان ، لأن الإيمان قول وعمل ، والعمل الفعل ، فقد جئنا بالقول ، ونخشى أن نكون فرطنا في العمل ، فيعجبني أن يستثني في الإيمان فيقول : أنا مؤمن إن شاء اللّه**).

بۆ فەرموودەکەی ابن مسعود ئەچم لەبارەی ان شـاء اللّە وتن لەوتنی ئیمان چونکە ئیمان وتە وکردارە وەکردار ئەنجامدانە ئێمەش وتەمان هەیە ئەترسین لەکردارکردن کەمتەرخەمیمان هەبێت بۆیە ئێم خۆشە بوترێ ان شاء اللّە ئیماندارم.

شێخـی ئیسلام ابن تیمیە ئەفەرموویێت (**أن الإيمان المطلق يتضمن فعل ما أمر اللّه به كله وترك المحرمات كلها ، فإذا قال الرجل : أنا مؤمن بهذا الإعتبار فقد شهد لنفسه أنه من الأبرار المتقين ، القائمين بفعل جميع ما أمروا به وترك كل ما نُهوا عنه ، فيكون من أولياء اللّه ، وهذا من تزكية الإنسان لنفسه** ،

ئیمـانی ڕەها بریتییە لەوەی کەسەکە هەموو فەرمانەکانی اللّە جێ بەجێ بکات وە واز لە هەموو حەرامەکان بهێنێت جا ئەگەر کەسێک وتی من ئیماندارم بەم مەبەستەوە کە گوایە هەرچی چاکە هەیە ئەنجامی داوە وچی خراپە لێی دوورکەوتۆتەوە ئەوا بەم قسەیە خۆی لە چاکەکارە موتەقیەکان ژماردووە ئەمەش خۆ وەسف کردنە (کە اللّە فەرموویەتی تەزکیە ومەدح و وەسفی خۆتان مەکەن),

وهذا مأخذ عامة السلف الذين كانوا يستثنون ،

جا ئەمە مەبەستی سەلەف بووە لەوەی کەوتوویانە ئەبێت بڵێی ان شـاء اللّه ئیماندارم (واتا بەومەبەستەی گەر اللّه وویستی لەسەر بێت چاکە ئەکەم و لە خراپە خۆم دووردئەخەمەوە).

بۆیە شێخ ـی ئیسلام ئەفەرموویێت :

فمن قال أنا مؤمن إن شاء اللّه ، وهو يعتقد أن الإيمان فِعل جميع الواجبات ، ويخاف أن لا يكون أتى بها ، فقد أحسن ,

ئەو کەسەی بڵێ من ئیماندارم ان شـاء اللّه وبڕوای وابێت ئیمان بریتییە لە کردنی هەموو واجباتەکان وە ئەم ئەترسێت کەمتەرخەمی هەبێت لە واجباتەکان بۆیە ئەڵێت ان شاء اللّه ئیماندارم ئەوا چاکی وتووە.

ومن اعتقد أن المؤمن المطلق هو الذي يستحق الجنة فاستثنى خوف سوء الخـاتمة ، فقد أصاب ,

هەرکەس بڕوای وابێت ئیمانداری تەواو ئەو کەسەیە کە شایستەی بەهەشتە بۆیە ئەڵێت ان شاء اللّه ئیماندارم ئەترسێ لەسەر خراپە بمرێت ونەچێتە بەهەشتەوە بۆیە ان شاء اللّه دەکات لەوتنی من ئیماندارم ئەوا ئەم کەسە هەقی پێکاوە ,

ومن استثنى أيضاً خوفا من تزكية نفسه أو مدحها ، أو تعليقاً للأمر بمشيئة اللّه تعالى ، فقد أحسن ,

وە هەرکەسێ بڵێت ان شاء اللّه ئیماندارم لەترسی ئەوەی مەدح ووەسفی کردارەکانی نەکات و قبوڵبوونی ئیمانەکەی بگەڕێنێتەوە بۆ لای ویستی اللّه ئەوا چاکی وتووە ,

ومن جزم بما يعلمه من التصديق في ترك الاستثناء فهو مصيب .

وە هەرکەسێ بڵێت ئیماندارم مەبەستی لەبەڕاستدانانی اللّه وشەرعەکەی بێت نەک لەزۆری کردارەکانی ئەوا پێکاویەتی

« الدرر السنية في الأجوبة النجدية » (551/1 – 556)

⑧① والمرجئة المبتدعة ضلال ، والقدرية المبتدعة ضلال ، فمن أنكر منهم أن اللّه - عز وجل - لا يعلم ما لم يكن قبل أن يكون فهو كافر .

موڕجیئەکان گومڕان (لە شەرحی عەقیدەکەی سوفیان جۆرەکانی موڕجیئە و وتەکانیان باسمان کردن) وە قەدەریەکان مبتدع و گومڕان (باسکراوە) هەرکەسێ لە قەدەرییەکان نکۆڵی لەوە بکات کە اللّە تعالی زانستی پێشوەختەی بە ڕووداوەکان نییە تا ڕوو دەدەن ئەوا ئەو کەسە کافرە.

⑨① وأن الجهمية كفار .

جەهمیەکان کۆمەڵێکی کافرن (بڕوانە خاڵی 23 و24 چۆن عوزر ئەیات بەجەهل بە جەهمیەکان وە ئەم عوزر پێدانەش لە سیاق ـی ئەو ئیجماعەیە کە ئەم دوو ئیمامە گێڕاویانەتەوە)

⓪② وأن الرافضة رفضوا الإسلام .

ڕافیزەکان ئیسلامیان ڕەفزکردەوە

———————————

ڕافیزەکان کێن ؟

ئەوانەن کە ڕەفزی خیلافەتی ابو بکر وعمر وعثمان ئەکەن و طعن لە صحابە ئەدەن وتەکفیری زۆربەی هاوەڵان ئەکەن ودایکە عائیشە بە زینا تۆمەتبار ئەکەن ناسراون بە شیعە.

ابن حزم رحمه اللّه لەبارەی ڕافیضەوە فەرموویەتی :

(**فإن الروافض ليسوا من المسلمين ، إنما هي فرقة حدث أولها بعد موت رسول اللّه ﷺ بخمس وعشرين سنة .. وهي طائفة تجري مجرى اليهودوالنصارى في الكذب والكفر**) الفصل في الملل والنحل (2 / 213)

ڕافیضە لە موسڵمانان نین بەڵکو کۆمەڵێکن کە سەرەتاکەیان لەپاش 25 ساڵ لە مردنی پێغەمبەر ﷺ دروست بوون وە ڕافیضە کۆمەڵێکن هەمان ڕێچکە وڕێبازی جولەکە وگاور پەیڕەو دەکەن لە درۆ و کوفردا.

الإمام طلحة بن مصرف (112هـ) دەفەرمووێ :

" **الرافضة لا تنكح نساؤهم ولا تؤكل ذبائحهم لآنهم أهل ردة** "

ڕافیضە ژنیان لێ خوازبێنی ناکرێت وسەربڕاویان ناخورێ چونکە ئەهلی ڕیدەن.

(الإبانة الصغرى لابن بطة)

①② **والخوارج مراق .**

خەواریجەکان دەرچووون

خەواریجەکان کێن ؟

جۆرەکــانی خەوارج و وتەکـانیان

ئیمام ابن حجر - دەفەرمووێت :

" **لخروجهم عن الدين، وخروجهم على خيار المسلمين** "،

پێیان وتراوە خەوارج بەهۆی دەرچونیان لە دین ولەسەر دەرچوونیان لە باشترینی موسڵمانان. فتح الباري (283/12)

پێیان وتراوە خەوارج

" **لخروجهم عن الجماعة، وقيل لخروجهم عن طريق الجماعة** "

بەهۆی دەرچونیان لەکۆمەڵی موسڵمانان و دەرچونیان لەجەماعەت.

شرح النووي (164/7)

" **لأن كل من خرج على الإمام الحق الذي اتفقت الجماعة عليه يسمى خارجيًا، سواء كان الخروج في أيام الصحابة على الأئمة الراشدين، أو كان بعدهم على التابعين بإحسان، والأئمة في كل زمان** " (الملل والنحل للشهرستاني (114/1))

چونکە هەرکەسێ دەربچێت لەسەر ئیمامی هەق کە کومەڵی موسڵمانانی لەسەر کۆبۆتەوە ئەوا پێی دەوترێ خەوارج جا یەکسانە خرۆجکردنەکەی لەسەردەمی هاوەڵان بێت لەسەردەمی خەلیفەکاندا یان پاش ئەوان بێت لە تابعین

وشوێنکەوتوانیان بەچاکە وە یەکسانە خروجکردنەکە لەسەر پێشەوایان بێت لە هەموو سەردەمێکدا.

① خەوارج عوزریان پێ نادرێت لە حوکمدان بەسەریـاندا و دەرچوونیان لە سونەت

ئیمام ابو محمد ابن أبي زيد القيرواني لە كتاب الجامع ـدەفەرمووێ :

(**ومن قول أهل السنة: أنَّه لا يعذر من أداه اجتهاده إلى بدعة؛ لأن الخوارج اجتهدوا في التأويل فلم يعذروا؛ إذ خرجوا بتأويلهم على الصحابة، فسماهم عليه السلام مارقين من الدين**،)

لەوتەی ئەهلی سوننەت ئەوەیە عوزر نادرێ بەکەسـێ کە اجتهادەکەی توشی بیدعەی بکات چونکە خەوارج اجتهادیان کرد لەتەئویلکردن عوزریان پێ نەدرا ئەگەرچی بە تەئویلەوە دەرچون لەسەر هاوەڵان ناویان لە خەواریجەکان نا بە دەرچوو لە دین.

ئیمام ابن حجر لە"فتح الباري" ـدەفەرمووێت :

" **وإنما فسقوا بتكفيرهم المسلمين مستندين إلى تأويل فاسد، وجرَهم ذلك إلى استباحة دماء مخالفيهم وأموالهم والشهادة عليهم بالكفر والشرك** "

خەوارج بۆیە فاسق بوون چونکە بە تەئویلێکـێ فاسـد خوێنی موسڵمانانیان حەڵاڵ کرد ئەمەش وای لێکردن خوێن وماڵی پێچەوانکارانی خۆیان لە موسڵمانان بە حەڵاڵ بزانن و شایەتی بدەن لەسەر موسڵمانان بە کوفر وبەشـیرک.

ئیمامی النووي له "شرح مسلم" ئەفەرموویت : (**فأما من ليس بأهل للحكم فلا يحل له الحكم، فإن حكم فلا أجر له بل هو آثم، ولا ينفذ حكمه، سواء وافق الحق أم لا؛ لأن إصابته اتفاقية ليست صادرة عن أصل شرعي، فهو عاصٍ في جميع أحكامه، سواء وافق الصواب أم لا، وهي مردودة كلها، ولا يعذر في شيء من ذلك**).

بەڵام کەســێ ئەهلی ئەوە نەبێت کە حوکم دەربـکات ئەوا بۆی حەڵاڵ نییە حوکم بـدات خۆ ئەگەر حوکمـێکی ـدا پاداشتی بۆ نییە بەڵکو تاوانبارە وە حوکمەکەی جێ بەجێ ناکـرێت جا یەکسـانە حوکمەکەی موافق ـی هەق بێت یان پێچەوانەی هەق بێت چونکە ئەگەر حوکمەکەی موافق هەقیش بێت لە سەرچاوەی شەرعیەوە حوکمەکەی دەرنەهێناوە بۆیە بەوهۆیەوە ئەبێت بە کەسێکی یاخـی لە هەموو ئەو حوکمانەی دەریدەکات جا حوکمەکەی موافق هەق بێت یاخود نـا هەمووی ڕەد ئەکرێتەوە وە لە هیچ شتێکدا عوزری پـێ نادرێت.

② به ئـیجماع ـی ئومەت خەوارج کۆمەڵێکی گومڕا و مفسدن بەڵام خیلاف هەیە لە تەکفیرکردنیان.

ئیمام ـی الآجري لە "الشريعة" ـدەفەرموویت :

" **لم يختلف العلماء قديمًا وحديثًا أنَ الخوارج قوم سوء، عصاة للّه تعالى ولرسوله صلى اللّه عليه وسلم، وإن صلوا وصاموا واجتهدوا في العبادة، فليس ذلك بنافعٍ لهم**".

زانایان لەکۆن ولەنوێ ڕاجیاوازیان نەبوە کەخەواریج گەلێکی خراپکارن یاخی بونە لەاللّه و رسولەکەی صلی اللّه علیه وسلم ئەگەرچی نوێژبکەن و ڕۆژووبگرن و کۆشش بکەن لە عیبادەتکردنـدا ئەمانە سوودیان پـێ ناگەیەنێت .

ئیمامی النووي لە "شرح مسلم" ـدەفەرموویێت :

" **المذهب الصحيح المختار الذي قاله الأكثرون والمحققون: "أن الخوارج لا يكفرون كسائر أهل البدع". ولا يمنع ذلك من وقوع بعض فرقهم أو أفرادهم في الكفر؛ لارتكابهم ناقضًا من نواقض الإسلام، أو غير ذلك، لكن لا يكون الحكم عليهم إلا ببينةٍ شرعيةٍ، بعد استيفاء الشروط، وانتفاء الموانع** ".

بۆچوونی درووست ئەوەیە کە زۆرینەی زانایانی لێکۆڵەر لەسەری بوون کە خەوارج تەکفیر ناکرێن وەک ئەهلی بیدەعەکانی تر بەڵام ئەم وتەیەش مانای ئەوە نییە کە هیچ یەکێ لە گروپەکانیان ناکەونە نێو کوفرەوە بەهۆی ئەنجامدانی هەڵوەشێنەوەیەک لەهەڵوەشێنەرەوەکانی ئیســلام بەڵام حوکمیان بەسەر نادرێت ئیلا بە بەڵگەی شەرعی نەبێت لەپاش بەدیهاتنی مەرجەکان و نەمانی ڕێگرەکان لە تەکفیر.

③ لە سیفەتەکانی خەواریج

یەکەم // ئەهلی ئیسلام دەکوژن واز لە بت پەرستان ئەهێنن

بە بەڵگەی فەرموودەی :

(**يَقتلونَ أَهلَ الإِسلاَمِ وَيَدَعونَ أَهلَ الأَوثَانِ**) رواه البخاري، ومسلم.

ئیمام ـی قرطبی لە المفهم لەشەرحی بڕگەی

(**يَقتلونَ أَهلَ الإِسلاَمِ**) ـدەفەرمووێ :

"**وذلك أنهم لما حكموا بكفر مَن خرجوا عليه من المسلمين، استباحوا دماءهم**".

لەبەر ئەوەی خەواریجەکان حوکم بە کافربوونی ئەو خەڵکانە ئەیەن کە لێیان دەرچوون لە موسڵمانان بەم هۆیەوە خوێنیان حەڵاڵ دەکەن (واتا بۆیە کوشتاری ئەهلی ئیسلام دەکەن چونکە ئەهلی ئیسلام تەکفیردەکەن)

ئیمام ابن تیمیة لە "الفتاوی"28\497 ـدەفەرموویێت :

"**فإنهم يَستَحِلونَ دماء أهل القبلة لاعتقادهم أنهم مرتدون أكثر مما يستحلون من دماء الكفار الذين ليسوا مرتدين**".

ئەوان خوێنی ئەهلی قیبلە زیاتر حەڵاڵ دەکەن لەبەر ئەوەی باوەڕیان وایە ئەوانە مورتەدن لەچاو حەڵاڵکردنی خوێنی ئەوکافرانەی کە مورتەد نین.

دووەم // قورئان دەکەن بە بەڵگە بەڵام قورئان بەڵگەیە لە دژیان

پێغەمبەر ﷺ ئەفەرمووێ : (**يَقرَؤُونَ القرآنَ يَحسَبونَ أَنَه لَهم، وهو عَلَيهِم**)،

قورئان دەخوێننەوە وادەزانن بەڵگەیە بەدەستیانەوە بەڵام بەڵگەیە بەسەریانەوە.

ـوە دەفەرموویێت : (**يَقرَؤُونَ القرآنَ لا يجاوِز تَراقِيَهم**).

قورئان دەخوێننەوە لە گەروویان تێناپەڕێ .

الإمام النَوَوي لە شرحِ صحيحِ مسلمٍ ـدەفەرموویێت : " **ليس حَظهم منَ القرآنِ إلَا مرورَه على اللِسانِ، فلا يجاوِز تَراقِيَهم لِيَصِلَ قلوبَهم، وليس ذلك هو المَطلوبَ، بل المَطلوب تَعقله، وتَدَبره بِوقوعِه فِي القَلبِ** ".

هیچ بەشێکیان نییە لە قورئان ئیلا خوێندنەوەی نەبێت لەسەر زمانیان لە گەرویان ناچێتە خوارەوە بگات بەدڵیان جا تەنها خوێندنەوەی قورئان داواکراوی شەرع نییە بەڵکو ئەوەی شەرع داوای کردووە تێگەشتن و تێڕامانە لە قورئان کە ئەگات بە دڵ.

وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموویێت (**یقولون من قول خير البرية**). (رواه البخاري: 3415)

قسە دەکەن بەوتەکانی باشترین مخلوقی اللّه.

وە دەفەرموویێت (**يتكلمون بكلمة الحق**) (سنن النسائي الكبرى: 8566).

بەهەق قسە دەکەن.

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموویێت :

(**يحسنون القيل ، ويسيئون الفعل**). (أبو داود: 4767)

وتـەیان جوانە بەڵام کرداری خراپ دەکەن .

سێیەم // واتە وتە وکرداریان پێچەوانەی یەکە.

لەوتـەدا بانگەشەی حوکم بە قورئان دەکەن کەچی خۆیان حکم بغير ما انزل اللّه دەکەن لە استحلال کردنی خوێن ومالّی موسلّمانان و تەکفیرکردنی ئەهلی قیبلە

ابن عمر دەفەرموویێت :

" **انطلقوا إلى آيات في الكفار فجعلوها على المسلمين** ". (البخاري: 2539/6)

چوارەم // ئەوئایەتانەی لەسەر کافران دابەزیوە دایدەبەزێننە سەر موسلّمانان.

پێنجەم // تەکفیرکردن بە شـتانێ کە کوفر نییە یان لازمێکی کوفری دائەنێن بۆ وتەیەک وخاوەنەکەی پێ تەکفیر دەکەن.

وەک بە ابن عباس ـیان وت یەکێک لە هۆکاری کافر بوونی عەلی ئەوەیە کە لە کاتی سولّح کردنی لەگەڵ معاویە وشەی امیر المؤمنین ـی سڕیەوە جاکە امیر المؤمنین نەبێت کەواتا ئەمیری کافرانە !

(أخرجه عبد الرزاق الصنعاني في (المصنف ، باب ذكر رفع السلام 157/10 رقم 18678) - أخرجه أبو نعيم في (الحلية 318/1))

سەیری ئەم لازمـە باتڵە بۆ تەکفیر !

وە پێغەمــبەر ﷺ ـدەفەرموویت : (**حدثاء الاسنان**)

ئیمام الحافظ رحمه اللّه : لە شەرحی ئەمە دەفەرموویت (**والحدث هو صغير السن**)

لە المطالع ـدەفەرموویت : (**معناه شباب**). (فتح الباري: 287/12)

واتا تەمەنیــان بچووکــە (گەنجن).

ابن الأثیر ـدەفەرمووێ :

(**حداثة السن كناية عن الشباب وأول العمر**). (النهاية في غريب الأثر: 320/1).

مەبــەست پێی گەنجی وسەرەتای تەمەنە .

واتا خاوەن ئەقڵێکی لاوازن وەک کەسێکی هەرزەکار مامەڵە دەکەن لەگەڵ شەرع نەک وەک کەسێکی تێگەشتوو لەدین , ئەگینا زۆربەی هاوەڵان گەنج بوون بەڵام ئەم سەرزەنشتە بۆ خەواریج مەبەست پێی تێنەگەشتن وجاهل بوونیانە لە دین.

شەشەم // خاوەن زۆرترین عیبادەت و پەرستشن.

(یحقر أحدكم صلاته مع صلاتهم، وصيامه مع صيامهم). (رواه البخاري: 6163)

هەرکەس نوێژیان ئەوان ببینێ لە چاو نوێژەکەی خۆیدا ئەوەی خۆی لەبەرچاو ئەکەوێ هەرکەس ڕۆژوی ئەوان ببینیت ڕۆژووی خۆی لەبەرچاو ئەکەوێت .

④ جۆرەکانی خەوارج بە پوختی :

یەکەم المحکمـە // ئەمانە ئەوانە بوون کە بە شمشێر خـرووجیان لە خەلیفەی چوارەم ئیمام ـی علی کرد ولە بازاڕەکاندا هاواریان دەکرد دەیانوت ـ لاحکـم الا للّه ـ وتەی ئەم کۆمەڵە بریتییە لەوەی هەرکەسێ تاوانی گەورەی وەك دزی ـ زینا ـ ئارەق خواردنەوە ـ درۆ کردن ـ غەیبەت ـ بوهتان ..هتد ئەنجام بدات کـافرە بە هەمیشەی لە دۆزەخدا دەمێنێتەوە.

بەڵام اللّه تعالی بکەری ئەو تاوانانەی لەژێر ویستی خۆی داناوە کە لێیان خۆش بێت یان سزایان بدات بەڵام تەنهـا شیرک وکوفر نەبێت کەلێ خۆش بوونی بۆ نییـە ئیلا بە تەوبە نەبێت.

قـال اللّه تعالی : ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفْتَرَىٰٓ إِثْمًا عَظِيمًا ﴾ [النِّسَاء : ٤٨]

بێگومان هەرگیز اللّه تعالی لە دانانی هاوبەش بۆی نابوورێ و لە خوار شیرکەوە لە هەر گوناهێک دەبوورێ بۆ هەرکەسێک خۆی بیەوێت و هەر کەسێک هاوبەش بۆ اللّه دابنێ، بەڕاستیی درۆ وگوناهێکی گەورەی کردووە.

وە اللّه ـدەفەرمووێ :

﴿ إِنَّهُۥ مَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُ ﴾ [المَائـِدَة : ٧٢]

هەرکەسێ هاوبەش بۆاللّه بڕیاربدا ئەوا بەهەشتی لەسەر قەدەغەکراوە وشوێنی مانەوەی دۆزەخە.

دووەم // کۆمەڵی دووەمی خەوارج ئەزارقە شوێنکەوتەی پیاوێ بوون بەناوی نافع بن الأزرق.

① ئەم کۆمەڵە توندترین جۆری خەواریج ـن کە یەکتریان تەکفیر دەکرد لەسەر پێچەوانەکردنی بۆچوونی یەکتری.

② وتەکفیرکردن بە تاوانی گەورە و خۆبەریکردن لە ئیمام عوثمان وئیمام عەلی.

③ وە پێیان وابوو هەر کاربەدەستێ کافر بێت ئەوا هەموو خەڵکەکەی ژێر دەستی کافرن ئیلا مەگەر هیجرەت بکات بۆ ژێر دەسەڵاتی خۆیان (وەک عومیەکانی سەردەم).

④ تەکفیرکردن وکوشتنی ژن ومنداڵی پێچەوانکارانیان.

⑤ پێیان وابوو منداڵی پێچەوانکارانیان بۆ دۆزەخە حوکمی باوکیان وەردەگرن.

⑥ تەکفیری ئیمام معاوية وعبداللّه بن عباس وطلحة والزبير وعائشة وئەهلی جەمل دەکەن.

⑦ تەکفیری هەموو ئەوانە دەکەن کە بەشداری جەنگی صفین یان کرد وحوکم بە دۆزەخی بوونی هەردوو لادا ئەیەن.

⑧ بە حەڵاڵی نازانن وەڵامی نوێژی هیچ کەسێ بدنەوە کە لە غەیری خۆیان بێت وە سەبڕاوی هیچ موسڵمانێ ناخۆن تانەزانن هەمان عەقیدەی خۆیانی هەیە وە زەواج ناکەن لەگەڵ هیچ موسڵمانێ تا هەمان عەقیدەی خۆیانی نەبێت.

⑨ پەکخستنی حەدی ڕەجم لەسەر زیناکار چونکە دەڵێن لە قورئاندا نەهاتووە وە پەکخستنی حەدی بوهتان ئەگەر بوهتان کار ئافرەت بێت.

⑩ توقیە لە هەموو حاڵەت وکاتێکدا بە حەرام دەزانن ئەم ئایەتەش دەکەن بە بەڵگە : ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓاْ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ ٱلنَّاسَ كَخَشْيَةِ ٱللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُواْ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا ٱلْقِتَالَ لَوْلَآ أَخَّرْتَنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ قُلْ مَتَٰعُ ٱلدُّنْيَا قَلِيلٌ وَٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ ٱتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴾ [النِّسَاء : ٧٧]

①① ماڵی پێچەوانکارانی خۆیـان بە حەڵاڵ دەزانن لە هەموو کاتێکدا , وە نکوڵی ئەمانەت دەکەن ودەڵێن پێچەوانکارانمان موشریکن بۆیە پێویست نییە لەسەرمان ئەمانەتەکانیان بدەینەوە.

①② دەستی دز لە قۆڵەوە دەبڕن جا ئەگەر چی ئەو دزیە نەگات ئاستی بڕینەوەی دەست.

①③ پێیان وایە جائیزە خەلیفە بۆ جگە لە قوڕەیشی بێت و قوڕەیشی بوون بە مەرج ـی خیلافەت نازانن.

①④ باوەڕیان وایە هەر خەلیفەیەک ستەم بکات یان پێچەوانەی ئەوان بکات ئەوا جائیزە کوشتاری لە دژ بکەن و تەکفیری دەکەن.

⑮ باوەڕیان وابوو هەرکەسێ هیجرەت بکات بۆ لایان عەقیدەی تاقی بکەنەوە.

ئەسیرێکی موسڵمانیان دەهێنا کە لەلای ئەزارقە تەکفیرکراوە بەو موهاجیرەیان دەوت ئەم دیلە بکوژە ئەگەر موهاجیرەکە ئەو دیلەی نەکوشتایە دەیانوت ئەمە موونافقە وموشریکە بیکوژن .

⑯ واجبیان دەکرد لەسەر ئافرەت هەموو فەرزەکان جێ بەجێ بکات ئەگەرچی لە سوڕی مانگانەشدا بێت.

⑰ باوەڕیان وابوو حەرامە نوێژ ببڕیت ئەگەر دزیشت لی بکەن لە ناو نوێژەکەدا.

⑱ باوەڕیان وابوو هەرکەس هەمان بیروباوەڕی ئەزارقەی هەبێت بەڵام هیجرەت نەکات ونەچێت بۆ جیهاد ئەوا کافــرە.

سێهەم // کۆمــەڵی سێهەم نەجـــدات

شوێنکەوتەی نجدة بن عامر الحنفي بوون هۆکاری بوون بەسەرکردەی نەجدە بن عامر ئەوەبوو کاتێ زانیان نافــع بەڕائەتی کردوە لەوانەی دانیشتوون وهیجرەت ناکەن ئەزارقە دانیشتوەکان بەرەو یەمامە ڕۆشتن وهیجرەتیان کرد نەجدە بن عامر پێشوازی لێکردن و بەیعەتیان بە نەجدە دا لەسەر ئیمامەت بەڵام جیاوازی کەوتە نێوانیانەوە بوون بەسێ گروپەوە :

گروپێکیان لەگەڵ عطية بن الأسود الحنفي چوون بۆ سجستان

گروپێکیان لەگەڵ ابی فدیک بوون

گروپێکی تریان عوزریان دەهێنایەوە بۆ نەجدە لەگەڵ نجدە مانەوە

چوارەم کۆمــەڵی صفریــە //

شوێنکەوتەی زیاد بن الأصفر بوون وە وتراوە شوێنکەوتەی عبد اللّه بن صفار یـان النعمان بن صفر بوون.

عبد القاهر البغدادي لە کتابی (الفرق بین الفرق) دەفەرموویت : وتەی ئەم کۆمەڵە بریتی بوو لەوەی :

① ئەو تاوانانەی حەدی لەسەر نییە خاوەنەکانی موشریکن.

② کوشتنی ژن و منداڵی پێچەوانکارانیان بە حەڵاڵ نازانن.

③ دەڵێن ئەو تاوانانەی حەدی لەسەر هاتووە ئەوا بکەرەکەی بەناوی تاوانەکەیەوە ناودەنرێت زیناکەر پێی دەوترێ زیناکار و کەسێ حەدی دزی لێ بدرێت پێی دەوترێ دز وە حەد لەکەسێ بدرێ لەسەر بوهتان پێی دەوترێ بوهتانچی بەڵام ئەو تاوانانەی حەدی لەسەر نییە خاوەنەکانیان کافرن.

پێنجەم // کۆمەڵی پێنجەم العجاردة

شوێنکەوتەی عبد الکریم بن عجرد ـن دابەش بوون بۆ 10 گروپ

باوەڕیان وابووە منداڵ لەپاش 15 ساڵی بانگ دەکرێت بۆ موسڵمان بوون وە پێش 15 ساڵی بەڕائەتی لێدەکرێت , وە باوەڕیان وابوو ماڵی پێچەوانکارانیان لەپاش کوشتنیان حەڵاڵە.

شەشەم // کۆمەڵی المیمونیە

شوێنکەوتەی میمون بن خالد ـن کۆمەڵێکن لە عەجاردە

باوەڕیــان وابوو لە قەدەردا خێر وشەڕ بەدەست بەندەیە وە داهێنانی کردەوەکان لەلایەن بەندەکانەوەیە , وە باوەڕیان وابوو اللە ویستی کەونی نییە بۆکردنی تاوان

باوڕیان وابوو اللە تەنهـا قەدەری خێری هەیە بەبێ قەدەری شەڕ.

حەوتەم // کۆمەڵــی الثعالبة

شوێنکەوتەیَ ثعلبة بن مُشْکان بون باوەڕیان بەئیمامەتی عبد الکریم بن عجرد بوو دەیانوت عبدالکریـم ئیمامە تا ئەو کاتەی ثــعلبە بەڕائەتی کرد لەمنداڵی موسڵمانان بەهۆی ئەو خیلافەوە ثعالبە لە عجاردە جیابونەوە ویەکتریان تەکفیر دەکرد

هەشتەم // کۆمەڵی هەشــتەم الإباضیة

شوێنکەوتەی عبد اللە بن إباض التمیمي قوتابی جابر بن زید بوو

باوەڕیـان وابوو :

① هەرکەس ببێتە موسڵمان هەموو یاساکانی ئیسلامی لەسەر واجب ئەبێت جا هەموو واجبەکانی پێ گەشتبێت یان پێی نەگەشتبێت.

② هەندێکیان دەڵێن دروستە اللە پێغەمبەرێ بنێرێت وهیچ بەڵگەشی نەبێت ومعجزەشی نەبێت.

③ تەکفیری خاوەن تاوانه گەورەکان ناکەن و بەموسڵمانیشی نازانن.

④ باوەڕیان وایه شفاعەتی پێغەمبەر ﷺ بۆ کەسێ نییه که لەسەر تاوانی گەوره مردبێت.

⑤ باوەڕیان وایه قورئان مەخلوقه.

⑥ بڕوایان به پردی صیراط نییه.

⑦ سەردەمیەکانیان قبوریان وپاڕانەوه له مردوان به جائیز دەزانن.

②② ومن زعم أن القرآن مخلوق فهو كافر بالله العظيم كفرا ينقل عن الملة . ومن شك في كفره ممن يفهم فهو كافر .

هەرکەسێ گومانی وابێت قوڕئان دروستکراوه ئەوا کـافره وله ئیسلام دەرچووه وەئەوەشی گومانی هەبێت له کوفرەکەی بەومەرجەی تێ بگات ئەوا ئەویش کــافره.

③②ومن شك في كلام الله - عز وجل - فوقف شاكا فيه يقول : لا أدري مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي .

هەرکەسێکێ گومــانی هەبێت له کەلامــی الله عز وجل بوەستێت بڵێت نازانم قورئان مخلوقه یان مخلوق نییه ئەو کـەسەش جەهمیه.

④② ومن وقف في القرآن جاهلا علم وبدع ولم يكفر

وه هەرکەسێ بوەستێ له قورئان (واتا ئەو جەهمیانەی وا گومانیان هەیه نه ئەڵێن مخلوقه نه ئەڵێن مخلوق نییه) به جەهلـەوه بوەستێت ئەوا فێر ئەکرێت بەبیدعەچی دائەنرێت وتەکفیر ناکرێ.

بەڵێ ئەمه مەزهەبی سەلەفه لەسەر ئەم جەهمیانه که خراپترین جۆری جەهمیەکان کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ئیمام ـی الرازیین ئیجماعیان نەقڵ کردووه که بێ ئیقامه حوجه تەکفیر ناکرێن.

ئێستا با سەیری وتەکانی سەلەف بکەین که چۆن ئەم جۆره جەهمیانه له هەمووی به خراپتر ناو ئەبەن کەچی الرازیین ئیجماع ـی سەلەفیان نەقڵ کردووه دوای ئیقامه حوجه تەکفیر ئەکرێن.

صالح ـی کوڕی ئیمام ـی أحمد ئەفەرموویێت بیستم له باووکم فەرمووی : " **افترقت الجهمية على فرق: فرقة قالوا القرآن مخلوق، وفرقة قالوا: كلام اللّه وسكتت، وفرقة قالوا: لفظنا بالقرآن مخلوق** ". (رسالة في أن القرآن غير مخلوق ص35)

جەهمیەکان دابەش بوون بۆ سێ گروپ

کۆمەڵێ ئەڵێن قورئان مەخلوقه وەکۆمەڵێ ئەڵێن قورئان وتەی اللّه یه وبێ دەنگ ئەبن ناڵێن مەخلوق نیه وه کۆمەڵێ تریان ئەڵێن لەفزی ئێمەبەقورئان مەخلوقه.

هەرسێ کۆمەڵەکەی به جەهمی ناو برد.

ئیمام ـی عبد اللّه ـی کوڕی ئیمام أحمد له کتابی السنة 223 ئەفەرمووێ :

بیستم له باوکم (**وَسُئِلَ عَنِ الْوَاقِفَةِ فَقَالَ أَبِي: مَنْ كَانَ يُخَاصِمُ وَيُعْرَفُ بِالْكَلَامِ فَهُوَ جَهْمِيٌّ وَمَنْ لَمْ يُعْرَفْ بِالْكَلَامِ يُجَانَبْ حَتَّى يَرْجِعَ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عِلْمٌ يَسْأَلْ**).

پرسیاری لێکرا لەبارەی ئەوانەی ئەوەستن لە قورئان ناڵێن مخلوق نییە

باوکم فەرمووی ئەگەر کەسێک بێت مناقشە بکات لەسەر عەقیدەکەی و ناسراوبێ بە کلام ئەوا جەهمیە ئەگەر نەناسرابێت بە ڕۆچوون لە کلام ئەوا لێی دوور ئەکەویتەوە تا ئەگەڕێتەوە وەئەوەشی علم ـی نییە با پرسیار بکات تافێر بێت. (جیاوازی کرد لەنێوان عالم وجاهلەکانیان یەکـ حوکمی بەسەرا نەیان).

وە ـدەفەرموویێت لە کتابی السنة 225 – جارێکی تر بیستم لە باوکم رَحِمَهُ اللّٰهُ

(وَسُئِلَ عَنِ اللَّفْظِيَّةِ، وَالْوَاقِفَةِ فَقَالَ: مَنْ كَانَ مِنْهُمْ يُحْسِنُ الْكَلَامَ فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَقَالَ مَرَّةً أُخْرَى هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّة).

پرسیاری لێکرا لەبارەی لەفزیەکان و ئەوانەی ئەوەستن لە قورئان فەرمووی هەرکەسێ لەوانە ئەهلی کلام بێت وشارەزا بێت تێیدا ئەوا جەهمیە وە جارێ تریش فەرمووی بەڵکو لە جەهمی خراپترە (مەرجی عالم بوون ـی داناوە واتا کەسی جاهل وموقەلیدی جیاکردەوە).

ئیمام ـی حرب الكرماني لە عقیدەکەیدا ئەفەرموێت :

(والقرآن كلام اللّٰه تكلم به ليس بمخلوق، فمن زعم أن القرآن مخلوق فهو جهمي كافر ,

قورئان وتەی اللّٰە یە ومخلوق نییە ئەوەی پێی وابێت مەخلوقە ئەو کەسە جەهمی وکافـرە,

ومن زعم أن القرآن كلام اللّٰه ووقف ولم يقل ليس بمخلوق فهو أكفر من الأول وأخبث قولًا،

وه ئەوەی پێی وابێت قورئان وتەی اللّه یه بەڵام بوەستێت نەڵێت مەخلوق نیه ئەم جۆره کافرتره لەجۆری یەکەم و وتەکەی پیسترە ,

(جا ئەگەر ئەم جۆره کـه کافرترینەکەیانه وەک ئیمامی الرازیین ئیجماعیان نەقلکردوە بە جەهلەوە تەکفیر ناکرێن , کەواتـا ئەولاترە جۆرەکانی تریان عوزریان پێ بدرێت چونکـە ناکرێت خراپترین جۆر کافر عوزری پێ بدرێت و بەڵام لەوان باشتر عوزری پێ نەدرێت)

ومن إن ألفاظنا بالقرآن وتلاوتنا له مخلوقة والقرآن كلام اللّه فهو جهمي خبيث مبتدع).

وه هەرکەسێ پێی وابێت لەفزی ئێمه وخوێندنەوەمان بۆ قورئان مەخلوقه بشڵێت قورئان وتەی اللّه یه ئەوا ئەو کەسەش جەهمی پیسه ومبتدعه.

أبي داود ئەفەرمووێت أحمد بن إبراهيم پێی وتم بیستم له محمد بن مقاتل العباداني ئەیفەرموو : (**الواقفة: هم عندي شر من الجهمية**).

ئەوانەی ئەوەستن له قورئان لەجەهمیەکان خراپترن لای من.

(کەچی سەرەڕای ئەوەش ئیجماعی سەلەف وەک الرازیین هێناویانه بریتییه له تەکفیر نەکردنیان ئەگەر جاهل بن)

⑤② ومن قال : لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي ، أو القرآن بلفظي مخلوق فهو جهمي .

هەرکەسێ بڵێت لەفزی من به قورئان مەخلوقه ئەوا جەهمیه یان بڵێت قورئان به لەفزی من مەخلوقه ئەوا جەهمیه.

واتــا ئەوەی ئێمە ئەیخوێنینەوە قورئانە وكلام ـی اللّٰه تعالی یە ئەوەی ئەخوێنرێتەوە كلام ـی اللّٰه یە ومخلوق نییە

⑥② أبو محمد فەرمووی بیستم لەباوكم ئەیفەرموو

وعلامة أهل البدع الوقيعة في أهل الأثر ، وعلامة الزنادقة تسميتهم أهل السنة حشوية يريدون إبطال الآثار .

نیشانەی ئەهلی بیدەع تانەوتەشەرگرتنە لەئەهلی ئەثەر وە نیشانەی زندیقەكان ئەوەیە بەئەهلی سونەت ئەڵێن حشوی.

حشویە مانای چییە ؟

زانایانمان ئەفەرموون ئەهلی بیدەع كە ئەم ناوە لە ئەهلی سونەت ئەنێن مەبەستیان ئەوەیە ئەهلی سونەت هەر حدیث كۆ ئەكەنەوە وئەیكەن بە بەڵگە بێ جیاوازیكردن لە نێوان سەحیح وزەعیف ـی حەدیثەكان وە یاخود مەبەستیان ئەوەیە ئەهلی سونەت هیچ گرنگیەک نایەن بەلایەنی مەنطق وبەئەقڵ.

(شرح الحموية للتويجرى)

⑦② **وعلامة الجهمية تسميتهم أهل السنة مشبهة .**

نیشانەی جەهمیەكان ئەوەیە بەئەهلی سونەت ئەڵێن موشەبیهـە (لەبەر ئەوەی ئەهلی سونەت اثبات صفات بۆ اللّٰه ئەكەن ئەڵێن ئەهلی سونەت اللّٰه یان شوبهاندووە بە مخلوق)

⑧② وعلامة القدرية تسميتهم أهل الأثر مجبرة .

وە نیشانەی قەدەریەکان ئەوەیە ناو لە ئەهلی سونەت ئەنێن جەبریەکان (چونکە قەدەریەکان خۆیان نەفی زانستی پێش وەختەی اللّه و ویست و نوسینی قەدەری اللّه تعالی ئەکەن)

⑨② وعلامة المرجئة تسميتهم أهل السنة مخالفة ونقصانية .

وە نیشانەی موڕجیئە ئەوەیە ناو لەئەهلی سونەت ئەنێن موخالف ونقصانیە (چونکە ئەهلی سونەت ئەڵێن ئیمان کەم وزیاد ئەکات بۆیە ئەهلی سونەت بە نقصانیە عەیبدار ئەکەن مەبەستیان پێی وتەی ئەهلی سونەتە لەسەر کەم وزیادبونی ئیمان)

⓪③ وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ نَاصِبَةً.

نیشانەی ڕافیزەکان ئەوەیە ناو لەئەهلی سونەت ئەنێن ناصیبە

ناصیبة ئەوانەن کە دژایەتی ال البیت ی رسول اللّه ﷺ ئەکەن بەڵام ئەهلی سونەت بەریئن لە مەزهەبی ناصیبە وڕافیزەکان.

شیخ الإسلام ابن تیمیة ئەفەرموویێت لەبارەی عەقیدەی ئەهلی سونەت وجەماعە

ويحبون أهل بيت رسول اللّه صلى اللّه عليه وسلم ويتولونهم ...

ويتبرءون من طريقة الروافض الذين يبغضون الصحابة ويسبونهم ، ومن طريقة النواصب الذين يؤذون أهل البيت بقول أو عمل ويمسكون عما شجر بين الصحابة "

ئەهلی سـونەت ئال البیت ـی پێغەمبەریان خۆشەوویت ﷺ وە وەلائیان بۆیان هەیە ... لەهەمان کاتدا ئەهلی سونەت بەریئـن لە ڕێبازی ڕافیزەکان کە ڕقیان لە هاوەڵانی پێغەمبەرە ﷺ وجنێو ئەیەن بەهاوەڵان وەبەهەمان شێوە ئەهلی سونەت بەریئن لەڕێگای ناصیبەکان کەئازاری ال البیت ـی رسول اللّه ﷺ ئەیەن بەووتە وکردار وەئەهلی سونەت خۆیان ئەگرنەوە لەوکێشانەی لەنێوان هاوەڵاندا ڕووی یاوە.

(العقیدة الواسطیة مجموع الفتاوی 3 / 154)

①③ وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ هَذِهِ الْأَسْمَاءُ.

پــاشان هەردوو ئیمام ئەفەرموون

ئەهلی سـونەت تەنهــا یەک ناو ئەیانگرێتەوە مەحاڵە ئەم هەموو نازناوە ئەهلی سونەت بگرێتەوە

ئەو ناوەش کە ئەهلی سونەت ئەگرێتەوە بریتیە لە ناوی ئەهلی سونەت وجەماعە

واتای چیە ؟

أهل السنة والجماعة ناونراون بەم ناوە بەهۆی شوێنکەوتنیان بۆ پێغەمبەر ﷺ وەکۆڕابوونیان لەسەر شوێنکەوتنی قورئان وسونەت لە بیروباوەڕ و وتە وکردار وە بۆیە پێیان ئەوترێ (الجماعة) چونکـە لەسەر هەق کۆبونەتەوە وە دینی اللّه تعالی یان پارچەپارچە نەکردووە ودینی اللّه ناگۆڕن وزیادی ناخەنە سەر ولێی کەم ناکەن لەسەر ئەو دینەی اللّه بۆ پێغەمبەری ناردووە ﷺ کۆبونەتەوە.

شيخ الإسلام ابن تيمية ئەفەرموویت :

مذهب أهل السنة هو ما كان عليه الرسول ﷺ وصحابته. (منهاج السنة: (2/ 482)).

مەزهەبی ئەهلی سونەت هەمان ئەو ڕێبازەیە کە پێغەمبەر ﷺ وهاوەڵانی لەسەری بوون.

هەر بۆیە هاوەڵی بەڕێز ابنُ عباس رضي الله عنه لە تەفسیری ئایەتی

﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴾ [آل عِمۡرَان : ١٠٦] **ئەفەرموویت :**

(فأمَّا الذين ابيضَّت وجوهُهم، فأهلُ السُّنَّة والجماعة، وأمَّا الذين اسودَّت وجوههم، فأهل البِدَع والضلالة)

ئەوانەی لە قیامەت ڕوو سپی ئەبن ئەهلی سونەت وجەماعەتن وەئەوانەی ڕوو ڕەش ئەبن ئەهلی بیدەع وگومڕایین. (شرح أصول الاعتقاد"، للالكائي، (1/ 54))

<u>کەواتا ئەهلی سونەت تەنها ئەم ناوە ئەیانگرێتەوە نەک ئەو ناوانەی ئەهلی گومڕای ئەیەنە پاڵ ئەهلی سونەت.</u>